

TUMAČENJE BIBLIJE

Richard M. Davidson

SAŽETAK

Tumačenje Biblije

Bog je otkrio sebe i svoju volju svojim prorocima u posebnim izjavama istine i svojim je Svetim Duhom nadahnuo biblijske pisce da zapišu božanska otkrivenja kao pouzdanu i autoritativnu Božju riječ. Duh također osvjetljava um onih koji nastoje razumjeti i protumačiti božanska otkrivenja.

Potreba za tumačenjem Pisma nastaje zbog ograničenosti ljudskog uma nasuprot beskonačnom Bogu koji otkriva sebe i zbog pomračenosti tog uma grijehom. Potreba za tumačenjem postoji i zato što smo od biblijskih pisaca odvojeni vremenom, udaljenošću, jezikom i kulturom.

Proučavanje osnovnih načela i postupak vjernog i pravilnog tumačenja Pisma nazivamo biblijskom hermeneutikom. Njezina je zadaća razumjeti što su pisci i božanski Autor Pisma namjeravali iznijeti i prenijeti, i primijeniti biblijsku vijest na suvremeno čovječanstvo.

Konačni je cilj tumačenja Pisma praktična primjena svakog ulomka na čovjekov osobni život. Tumač mora nastojati razumjeti kako osobno primijeniti pojedini ulomak. Sveto pismo treba čitati i prihvatiti kao da je osobno upućeno tumaču. Ono je Božja živa i aktivna riječ upućena duši.

Ovo poglavlje prvo iznosi temeljna načela i smjernice za tumačenje Biblije, nakon kojih slijedi kratka povijest biblijske hermeneutike.

Ključne riječi: *Biblija; hermeneutika; tumačenje*

SADRŽAJ

- I. Tumačenje Božje riječi
 - A. Otkrivenje-nadahnuće-prosvjetljenje
 - B. Potreba za tumačenjem
 - C. Hermeneutika: definicija i okvir
- II. Temeljna načela tumačenja Biblije
 - A. Biblija i samo Biblija
 - 1. Primat Biblije
 - 2. Dostatnost Svetoga pisma
 - B. Cjelovitost Svetoga pisma
 - 1. Nerazdvojna zajednica božanskog i ljudskog
 - 2. Biblija ne samo što sadrži Božju riječ – ona je isto što i Božja riječ
 - C. Analogija Svetoga pisma
 - 1. “Sveto pismo svoj vlastiti tumač”
 - 2. Dosljednost Pisma
 - 3. Jasnoća Pisma
 - D. “Duhovno valja po Duhu prosuđivati”
 - 1. Uloga Svetoga Duha
 - 2. Duhovni život tumača
- III. Posebne smjernice za tumačenje Pisma
 - A. Tekst i prijevod
 - 1. Proučavanje teksta
 - 2. Prijevodi i izdanja
 - B. Povijesni kontekst
 - 1. Biblija kao pouzdana povijest
 - 2. Pitanja uvoda
 - 3. Povijesna pozadina
 - 4. Prividna neslaganja sa svjetovnom poviješću
 - 5. Prividna neslaganja u paralelnim biblijskim izvještajima
 - C. Književna analiza
 - 1. Granice ulomka
 - 2. Književne vrste
 - 3. Književna struktura
 - D. Analiza redak po redak
 - 1. Gramatika i sintaksa
 - 2. Proučavanje riječi
 - E. Teološka analiza
 - 1. Metode teološkog proučavanja
 - 2. Problematični teološki ulomci
 - 3. Pisma ukazuju na ono što je iza njih
 - F. Suвременa primjena
 - 1. Pismo kao most između kulture i vremena

- 2. Biblijski kontrolni elementi za određivanje trajnosti
- 3. Poosobljivanje Pisma
- IV. Povijest biblijske hermeneutike
 - A. Hermeneutika unutar same Biblije
 - B. Rana židovska biblijska hermeneutika
 - 1. Egzegeza pisaca prije 70. godine
 - 2. Kasnije rabinsko tumačenje
 - 3. Predaja izvanbiblijskih pisaca – Kumran
 - 4. Predaja izvanbiblijskih pisaca – Filon Aleksandrijski
 - C. Ranokršćanska hermeneutika
 - 1. Rani kršćanski oci
 - 2. Aleksandrijska hermeneutika
 - 3. Antiohijska hermeneutika
 - D. Srednjovjekovna hermeneutika
 - E. Hermeneutika reformacije i povijesno-gramatička metoda
 - F. Hermeneutika prosvjetiteljstva i povijesno-kritička metoda
 - 1. Povijesni razvoj
 - 2. Pretpostavke povijesne kritike
 - 3. Metodologija (procedure) povijesne kritike
 - 4. Drugi kritički pristupi
 - G. Usporedba dviju hermeneutičkih metoda
 - H. Biblijski utemeljena hermeneutika u adventnom pokretu
- V. Literatura

I. Tumačenje Božje riječi

A. Otkrivenje-nadahnuće-prosvjetljenje

Nauk o otkrivenju-nadahnuću osnova je cjelokupnog tumačenja Biblije (vidi Otkrivenje/nadahnuće, posebno IV i V). Prema biblijskom izvještaju Bog je otkrio sebe i svoju volju preko posebnih objava istine svojim prorocima (Heb 1,1). Nadahnućem Duha osposobio je svoje proroke da prenesu božansko otkrivenje kao pouzdanu i autoritativnu Božju riječ (2 Tim 3,15.16; 2 Pt 1,19-21). Obećao je da će isti Duh koji je nadahnuo proroke, prosvjeteliti um onih koji nastoje razumjeti značenje božanskog otkrivenja (Iv 14,26; 1 Kor 2,10-14).

B. Potreba za tumačenjem

Biblijska vijest nije ni skrivena ni tajnovita; njoj nije potreban neki ezoterični vanjski ključ da otključa njezine tajne. Bog je dao Pismo kao otkrivenje cijelom ljudskom rodu. Međutim, ograničena ljudska bića nisu u stanju na svoju ruku shvatiti um Beskonačnoga (Job 11,7-9; Iz 55,8.9. Prop 3,11; Rim 11,33,34). Osim toga, grijeh je zamračio, pa čak i oslijepio umove ljudskih bića (Rim 1,21; Ef 4,18; Iv 9,29-41), pa ona sama po sebi nisu sposobna ispravno protumačiti Božju riječ. Zbog ljudskog ograničenog razumijevanja Bog je u Svetom pismu pripremio ključ za objašnjenje njezina značenja i dao Svetoga Duha da vodi u biblijsku istinu (Iv 16,13).

Nakon svojeg uskrsnuća, na putu za Emaus, sam Isus je protumačio (*diermēneuō*) “što se na njega odnosilo u svim Pismima” (Lk 24,27).

Već su u Starom zavjetu svećenici i leviti bili odgovorni za iznošenje Božje riječi narodu (Lev 10,11; Pnz 33,10; Mal 2,7) i za tumačenje Božjeg zakona u različitim prigodama (Pnz17, 8-11; Ez 44,23.24). U doba Ezre i Nehemije leviti su čitali iz knjige Božjeg zakona “i razlagahu smisao, da narod može razumjeti što se čita” (Neh 8,8). Ovo je zahtijevalo prijevod s hebrejskog na mnogo poznatiji aramejski i objašnjavanje značenja izgnanicima koji su se nedavno vratili.

Novi zavjet jasno svjedoči da je tumačenje Pisma zadaća cijele Crkve i da nije ograničena na nekolicinu stručnjaka (vidi Dj 17,11; Ef 3,18.19; 5.10.17). Filip je etiopskom dvoraninu tumačio značenje Izaije 53 (Dj 8,30.31). Apostol Pavao upućuje Timoteja da “valjano propovijeda istinu” (*orthotomeō*, “ispravno reže”, JB) ili “pravo upravlja” riječju istine (2 Tim 2,15 – ŠA). U 2. Korinćanima 2,17 Pavao potvrđuje da nije kao mnogi koji “trguju riječju Božjom”. Ovdje je uporabljena grčka riječ *kapēleuō*, “trgovati”, kojom aludira na pokućare koji su se u prodaji služili različitim trikovima. Postojanje onih koji iskrivljuju Riječ ili njome trguju pokazuje potrebu za pomnim tumačenjem.

Potreba za tumačenjem Pisma danas je još veća s obzirom na vremensku, prostornu i kulturnu udaljenost u odnosu na biblijske pisce. Biblijski kanon je dovršen prije gotovo dvije tisuće godina. Većina nas smo i geografski udaljeni od mjesta na kojemu je pisano Sveto pismo. Čak i današnji stanovnici Bliskog istoka žive u sasvim različitoj kulturi od one u biblijska vremena.

Različiti jezici – hebrejski, aramejski i grčki – zahtijevaju prijevod i tumačenje. Različiti društveni običaji; različite građanske, vojne i političke institucije, različiti gospodarski i tehnološki uvjeti; drugačiji način razmišljanja – sve to i mnogo drugoga zahtijeva primjenu hermeneutičke metodologije.

C. Hermeneutika: definicija i okvir

Riječ “protumači” u Luki 24,27 izvorna je grčka riječ *diermēneuō* (*dia + hermēneuō*), srodna riječi “hermeneutika”. Hermeneutika je znanost tumačenja. Biblijska hermeneutika proučava osnovna načela i metode vjernoga i točnog tumačenja Božje riječi. Iz biblijskih podataka možemo odrediti tri glavne zadace biblijske hermeneutike: (1) razumjeti što su pisci Svetoga pisma namjeravali prenijeti svojim slušateljima ili čitateljima (vidi Dj 2,25-31); (2) shvatiti što je božanski Autor namjeravao iznijeti riječima iz Pisma koje pisac ili njegovi suvremenici nisu uvijek potpuno razumjeli (1 Pt 1,10-12) i (3) naučiti kako prenijeti i primijeniti oblik i sadržaj biblijske vijesti na ljudska bića u današnje vrijeme (vidi Mt 5,17-48; 1 Pt 1,15.16).

II. Temeljna načela tumačenja Biblije

A. Biblija i samo Biblija

Temeljno načelo koje postavlja samo Pismo o sebi jest da je samo Biblija (*sola Scriptura*) konačno mjerilo istine. Klasični tekst koji sadrži ovo temeljno načelo nalazi se u Izaiji 8,20: “Uza Zakon! Uza svjedočanstvo! Tko ne rekne tako, zoru neće dočekati.” Dvije hebrejske riječi *tôrāh* (zakon) i *ʾēdāh* (svjedočanstvo) ukazuju na dva izvorišta autoriteta u Izaijino doba. Danas su to Sveta pisma: Pentateuh (Petoknjžje) i svjedočanstvo proroka o ranije otkrivenoj

Božjoj volji u Tori. Isus je ovu dvojaku podjelu starozavjetnih Pisama obilježio sličnim riječima kad je spomenuo “Zakon i proroke” (Mt 5,17). Novi zavjet dodaje autoritativno otkrivenje dano po Isusu i Njegovim apostolskim svjedocima (vidi Ef 2,10; 3,5).

1. Primat Biblije

Izaija je upozorio otpali Izrael da ne okreće leđa autoritetu Zakona i Proroka tražeći savjet spiritističkih medija (Iz 8,19). U novozavjetna su vremena drugi autoriteti zaprijetili prisvajanjem vrhunskog autoriteta biblijskog otkrivenja. Jedan od njih bio je predaja. Ali Isus je jasno pokazao da je Pismo iznad predaje (Mt 15,3.6). Pavao je otvoreno odbacio predaju i ljudsku filozofiju kao konačno mjerilo istine za kršćanina (Kol 2,8). Jednako je tako odbacio ljudsku “spoznaju” (grčki *gnōsis*) kao konačni autoritet (1 Tim 6,20).

Pravilno shvaćena, priroda je u skladu s Božjim pisanim otkrivenjem u Pismu (vidi Ps 19,2-7, otkrivenje Boga u prirodi; i rr. 8-12, otkrivenje Gospodina u Pismu), ali kao ograničen i nesavršen izvor spoznaje o Bogu i stvarnosti mora biti podložna konačnom autoritetu Pisma i njegovom tumačenju (Rim 2,14-16). Pisci Staroga i Novoga zavjeta ističu da je nakon pada u grijeh priroda postala iskvarena (Post 3,17.18; Rim 8,20.21) i više ne odražava istinu savršeno.

Mentalne i emocionalne sposobnosti ljudskih bića padom u grijeh također su postale izopačene; no i prije pada nije bilo mudro pouzdati se ni u ljudski razum ni u iskustvo odvojeno od Božje riječi. Eva je pala zato što se pouzdala u svoj razum i osjeća više nego u Božju riječ (Post 3,1-6). Najmudriji čovjek u povijesti dobro je zamijetio: “Neki se put čovjeku učini prav, a na koncu vodi k smrti.” (Izr 14,12; vidi Grijeh, V. A).

2. Dostatnost Svetoga pisma

Iz načela *sola Scriptura* izvodimo zaključak o dostatnosti Pisma. Biblija stoji sama kao nepogrešivi vodič k istini; dostatna je da čovjeka učini mudrim za spasenje (2 Tim 3,15). Ona je mjerilo kojim se mora ispitati svaka doktrina i iskustvo (Iz 8,20; Iv 17,17; 2 Tim 3,16.17; Heb 4,12). Tako Pismo pruža okvir, božansku perspektivu, temeljna načela svake grane spoznaje i iskustva. Sva spoznaja, iskustvo ili otkrivenje moraju se zasnivati na njemu i ostati vjerni apsolutno dostatnom temelju Pisma.

Ovo je potvrdila i lozinka reformacije, *sola Scriptura* – Biblija i samo Biblija kao konačno mjerilo istine. Ovim nepogrešivim mjerilom moramo ispitivati sve druge izvore spoznaje. Prikladna reakcija čovjeka mora biti savršeno pokoravanje vrhunskom autoritetu Božje riječi (Iz 66,2).

B. Cjelovitost Svetoga pisma

Drugo opće načelo biblijskog tumačenja jest cjelovitost Svetoga pisma (*tota Scriptura*). Nije dovoljno samo prihvatiti primat Pisma. Oni koji su, kao Martin Luther, zahtijevali *sola Scriptura*, ali nisu bili spremni prihvatiti Pisma u njihovoj cijelosti, završili su s “kanonom u kanonu”. Za Luthera je to značilo odbacivanje Jakovljeve knjige (kao “slamnate poslanice”) i preziranje drugih dijelova Pisma (kao da pokazuju put Zakona, a ne Evanđelja).

Sveto pismo u 2. Timoteju 3,16.17 jasno svjedoči o sebi: “Svako je Pismo od Boga nadahnutu i korisno za pouku, za karanje, za popravljavanje i odgajanje u pravdi, da čovjek Božji bude savršen – opremljen za svako djelo ljubavi.”

Svako Pismo – ne samo neki dijelovi – od Boga je nadahnuto. Ovo svakako uključuje cijeli Stari zavjet, kanonska Pisma apostolske Crkve (vidi Lk 24,44.45; Iv 5,39; Rim 1,2; 3,2; 2 Pt 1,21). Ali za Pavla ono obuhvaća i novozavjetne svete spise. Pavlova uporaba riječi “Pismo” (*graphē*, “spisi”) u 1. Timoteju 5,18 ukazuje u tom smjeru. On uzima dva citata s riječima “Pismo veli”: jedan iz Ponovljenog zakona 25,4 i jedan iz Isusovih riječi u Luki 10,7. Tako je riječju “Pismo” označio Stari zavjet i Evanđelje po Luki. Petar svojom primjedbom da neki neuki ljudi “izvrću” Pavlove spise “kao i ostala Pisma” (2 Pt 3,15.16), stavlja apostolove spise u kategoriju Pisma. Tako su već u novozavjetna vremena evanđelja i Pavlove poslanice smatrani “Pismom”.

Novi zavjet je apostolsko svjedočenje o Isusu i Njegovom ispunjenju starozavjetnih slika i proročanstava. Isus je obećao Svetoga Duha koji će nas podsjetiti na ono što je učio (Iv 14,26). Pavao tvrdi da je “Tajna – Krist” “bila saopćena ljudima kako ju je sada Sveti Duh objavio njegovim svetim apostolima i prorocima” (Ef 3,4.5). Pavao sebe naziva apostolom (Rim 1,1; 1 Kor 1,1). On tvrdi da ima “Duha Božjega” (1 Kor 7,40), da piše “zapovijed Gospodnju” (1 Kor 14,37) i da propovijeda Evanđelje koje nije ljudsko, nego ga je njemu objavio sam Isus Krist (Gal 1,11-12). Novi zavjet, dakle, obuhvaća svjedočenje apostola, bilo izravno (2 Pt 1,16; 1 Iv 1,1-3) ili neizravno, preko bliskih suradnika kao što su Marko ili Luka (Dj 12,12-25; 15,36; Lk 1,1-3; 2 Tim 4,11; Flm 24), o Isusovom životu i službi.

Cjelokupno Pismo, Stari i Novi zavjet, doslovce je nadahnuto od Boga (2 Tim 3,16). Nadahnuće je prikazano slikom božanskog “vjetra” ili Duha, koji silazi na proroka, tako da je Pismo proizvod božanskog stvaralačkog daha. Zato je ono potpuno pouzdano, “korisno za pouku, za karanje, za popravljanje u pravdi”.

1. Nerazdvojna zajednica božanskog i ljudskog

Usko vezana uz načelo *tota Scriptura* jest nerazdvojna, nerazlučiva zajednica božanskog i ljudskog. Ključni biblijski tekst koji razjašnjava božansku narav Pisma u odnosu na ljudske karakteristike biblijskih pisaca nalazi se u 2. Petrovoj 1,19-21: „Tim držimo vrlo sigurnim sve proroštvo. Vi dobro činite što upirete u nj pogled kao u svjetiljku koja svijetli u tamnom mjestu dok ne osvane dan i dok se ne pomoli Danica u vašim srcima. Prije svega ovo znajte: nijedno proročanstvo sadržano u Pismu nije stvar samovoljnog tumačenja, jer nikad neko proročanstvo nije došlo od ljudskoga htijenja [*thelēma*], nego su ljudi govorili od Boga, potaknuti [*pherō*] od Duha Svetoga.“

U ovim je redcima razvijeno nekoliko međusobno povezanih misli. Redak 19 podvlači pouzdanost Pisma: Ono je “potvrđena proročka riječ” (JB). U retku 20 saznajemo zašto je tako: proroštvo nije stvar samovoljnog tumačenja. Kontekst prvenstveno ukazuje na proroka koji objavljuje vijest, koji u nju ne miješa svoje misli, premda se tvrdnja može odnositi i na nenađnutog tumača Pisma. Redak 21 ovo još bolje pojašnjava: proroštvo nije rezultat *thelēma* – inicijative, impulsa, volje – ljudskog oruđa; proroci ne govore na svoju ruku. Umjesto toga, biblijski pisci su bili potaknuti, nošeni, čak i tjerani [*pherō*] Svetim Duhom.

Ovaj ulomak jasno pokazuje da Pismo nije došlo izravno s Neba, već se Bog poslužio ljudskim oruđima. Sveti Duh nije umanjio slobodu biblijskih pisaca, nije potisnuo njihovu osobnost, nije poništio njihovu individualnost. Njihovi su spisi ponekad zahtijevali da se istražuju (Lk 1,1-3); ponekad su pisci iznosili osobna iskustva (Mojsije u Ponovljenom zakonu, Luka u

Djelima, psalmisti); oni pokazuju raznolikost stilova (zamijetimo razliku između Izaije i Eze-kiela, Ivana i Pavla); često iznose različita gledišta o istoj istini ili događaju (kao npr. četiri evanđelja). Pa ipak, u tom nadahnjivanju misli Sveti Duh potiče biblijske pisce i vodi njihov um u izboru onoga što govore i pišu tako da ono što iznose nije samo njihovo tumačenje, nego savršeno pouzdana Božja riječ, vrlo sigurna proročka riječ. Sveti Duh je prožeo misli ljudskih oruđa božanskom istinom i pomagao im u pisanju tako da su prikladnim riječima vjerno prenosili božansko otkrivenje (1 Kor 2,10-13).

Ovaj prvi zaključak izveden iz načela *tota Scriptura*, da je ljudsko i božansko nerazlučivo povezano, osnažen je uspoređivanjem pisane i utjelovljene Božje Riječi. Budući da su Isus i Pismo nazvani "Riječ Božja" (Heb 4,12; Otk 19,13), prikladno je usporediti njihovu božansku i ljudsku narav. Kao što je Isus, utjelovljena Božja Riječ, bio potpuno Bog i potpuno čovjek (Iv 1,1-13.14), tako je pisana Riječ nerazdvojno sjedinjenje božanskog i ljudskog.

2. Biblija ne samo što sadrži Božju riječ – ona je isto što i Božja riječ

Druga posljedica načela *cjelovitosti Pisma* jest da je Biblija *isto što i Božja riječ*, a ne samo da je *sadrži*. Svjedočanstvo Svetoga pisma je bogato. U Starome zavjetu nalazimo četiri hebrejske riječi oko 1600 puta (u četiri različite fraze s malim varijacijama) koje jasno pokazuju da je govorio Bog: (1) "riječi [*n^e um*] Jahvine", oko 360 puta; (2) "tada Jahve reče", oko 425 puta; (3) "i reče Bog [*dibber*]", oko 420 puta i (4) "riječ [*dābār*] Gospodnja", oko 395 puta. Mnogo puta je naglašena jednakost između proročke i božanske vijesti: prorok govori u ime Boga (Izl 7,1.2; usp. Izl. 4,15.16); Bog stavlja svoje riječi u prorokova usta (Pnz 18,18; Jr 1,9); snažna ruka Gospodnja dolazi na proroka (Iz 8,11; Jr 15,17; Ez 1,3) ili je Gospodnja riječ došla proroku (Hoš 1,1; Jl 1,1; Mih 1,1). Jeremija kori svoje slušatelje zato što ne slušaju proroke (Jr 25,4), što izjednačuje s neslušanjem Gospodina (r. 7).

Slanje proročkih vijesti Izraelu sažeto je u 2. o kraljevima 21,10: "Tada je Jahve govorio ovako preko slugu svojih proroka." U 2. Ljetopisa 36,15.16 čitamo: "Jahve, Bog njihovih otaca, slao je k njima zarana svoje glasnike. ... Ali su se oni rugali Božjim glasnicima, prezirući njegove riječi i podsmjehujući se njegovim prorocima." Proročka vijest bila je Božja vijest. Zbog toga su proroci često prirodno u božanskom govoru prelazili iz trećeg lica oslovljavanja Boga ("On") na prvo lice ("ja"), a da nisu rekli "tako kaže Gospodin" (vidi Iz 3,1-4; Jr 5,3.4; Hoš 6,3.4; Jl 2,23.25; Zah 9,4.7).

Bezbroj puta je u Novom zavjetu "pisano je" isto što i "Bog kaže". Na primjer u Hebrejima 1,5-13 za sedam citata iz Staroga zavjeta stoji da ih je izgovorio Bog, ali citirani starozavjetni ulomci ne pripisuju uvijek tvrdnju Bogu (vidi Ps 45,7.8; 102,26-28; 104,4). I tekstovi u Rimljanima 9,17 i Galaćanima 3,8 (citati iz Izl 9,16 i Post 22,18) pokazuju tijesnu vezu između Pisma i Božje riječi: novozavjetni ulomci najavljuju citate izrazom "Pismo veli", dok je u starozavjetnim ulomcima govornik Bog. Starozavjetna se Pisma kao cjelina smatraju Božjim obećanjima (Rim 3,2).

Premda Bibliju Bog nije izravno diktirao kako bi zaobišao ljudskog pisca, pa je riječi birao čovjek, ipak je ljudsko i božansko toliko nerazdvojno, ljudski glasnik tako božanski vođen u svojem izboru prikladnih riječi dok izražava božanske misli, da se riječi proroka nazivaju Božja riječ. Svaka je pojedina riječ Pisma pouzdana jer točno iznosi božansku poruku.

Ovo se može ilustrirati nizom novozavjetnih tekstova. Citirajući iz Ponovljenog zakona 8,3, Isus kaže: “Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi [grčki *panti hrēmati*, ‘svaka riječ’, prijevod hebrejskog *qōl*, ‘sve’] koja izlazi iz usta Božjih.” (Mt 4,4) Za svoju vlastitu vijest Pavao kaže: “I mi o tom govorimo, ne riječima kakve uči ljudska mudrost, nego riječima kakve uči Duh, izražavajući duhovnim pojmovima duhovne stvarnosti.” (1 Kor 2,13) Isti apostol piše: “Zato i mi zahvaljujemo Bogu bez prestanka što ste, primajući riječ Božju, to jest našu propovijed, primili je ne kao riječ ljudsku, nego – kao što uistinu jest – riječ Božju, koja i očituje svoju snagu u vama, vjernicima.” (1 Sol 2,13)

Ono što je jasno istaknuto u Novome zavjetu, potvrđeno je slučajevima kada su Isus i apostoli cijeli teološki argument zasnivali na nekoj ključnoj riječi i čak na gramatičkom obliku u Starome zavjetu. Tako se u Ivanu 10,34 Isus poziva na Psalam 82,6 i određenu riječ “bogovi” da potkrijepi svoju božansku narav. Uz citat dodao je značajnu primjedbu: “A Pismo se ne može uništiti [*luō*].” (r. 35) Ono ne može biti *luō* – uništeno, dokinuto, ukinuto, pobijeno ili prekršeno – čak i onda kad su u pitanju samo određene riječi. U Mateju 22,41-46 On zasniva svoj konačni, nepobitan dokaz farizejima na pouzdanosti jedne jedine riječi, “Gospodin”, u Psalmu 110,1. Apostol Pavao (Gal 3,16) na sličan način temelji svoj mesijanski argument na jednini riječi “sjeme” (DK; “potomak” u KS) iz Postanka 22,17.18. Pavao prepoznaje širi mesijanski kontekst ovog ulomka kad iz kolektivne množine “potomci” prelazi na jedninu, Potomak (Sjeme). Isus pokazuje svoje vrhunsko štovanje cjelokupnog autoriteta starozavjetne Tore kad potvrđuje njezinu cjelovitost: “Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna kovčica iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari.” (Mt 5,18)

C. Analogija Svetoga pisma

Treće opće temeljno načelo tumačenja Biblije možemo nazvati “analogijom (ili skladnošću) Pisma” (*analogia Scripturae*). Budući da je cijelo Pismo nadahnuto istim Duhom i čitavo je Božja riječ, između njegovih različitih dijelova postoji temeljno jedinstvo i sklad. Novozavjetni pisci smatraju različite dijelove starozavjetnog Pisma skladnima i jednakima po božanskom autoritetu. Tako svoj argument potkrepljuju citiranjem više starozavjetnih izvora kao jednakih po važnosti. Na primjer, u Rimljanima 3,10-18 nalazimo biblijske citate iz Propovjednika (7,20), Psalama (14,2.3; 5,11; 10,7) i Izaije (59,7.8). Za njih je Pismo nerazdvojna, logična cjelina. Novozavjetni pisci uzimaju velike starozavjetne teme i dalje ih razvijaju (vidi III. E. 1).

Oba su Zavjeta u uzajamnom odnosu u kojemu osvjetljavaju jedan drugog. Isus je u Ivanu 5,39 opisao kako Stari zavjet rasvjetljava Novi (i Njega posebice): “Vi istražujete Pisma u kojima mislite da ima život vječni. I upravo ona svjedoče za me.” Na drugim mjestima Isus kaže kako On osvjetljava, čak ispunjava Stari zavjet: “Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim.” (Mt 5,17)

Jedan Zavjet ne nadmašuje drugi, premda je potonje otkrivenje ispitano prijašnjim, kako to pokazuje primjer Berejaca koji su “bili plemenitiji od onih u Solunu. Primiše riječ Božju sasvim spremno, svaki dan istražujući Pisma da li je tako.” (Dj 17,11) Čak je i Isus ustrajavao na tome da Njegovi učenici svoje osvjedočenje ne zasnivaju samo na osjetilnim pojavama, već da vjeruju u Njega na osnovi svjedočanstva Staroga zavjeta (Lk 24,25-27).

Načelo “analogije Pisma” sadrži tri glavna elementa: (1) Pismo je svoj vlastiti tumač (*Scriptura sui ipsius interpres*), (2) dosljednost Pisma i (3) jasnoću Pisma.

1. “Sveto pismo svoj vlastiti tumač”

Martin Luther je to izrazio riječima: “Pismo je svoje vlastito svjetlo.” Budući da između različitih dijelova Pisma postoji jedinstvo, jedan dio Pisma tumači drugi i tako postaje ključem za razumijevanje povezanih ulomaka.

Isus je ovo načelo prikazao na putu za Emaus, kada “poče od Mojsija te, slijedeći sve proroke, protumači im što se na njega odnosilo u svim Pismima” (Lk 24,27). Poslije je te noći u gornjoj sobi istaknuo kako je trebalo “da se ispuni sve što je o meni pisano u Mojsijevu zakonu, u Prorocima i Psalmima. Tada im prosvjetli razum da razumiju Pisma.” (rr. 44.45)

Pavao izražava isto načelo u 1. Korinćanima 2,13: “I mi o tom govorimo, ne riječima kakve uči ljudska mudrost, nego riječima kakve uči Duh, izražavajući duhovnim pojmovima duhovne stvarnosti.” Ovaj je tekst preveden na različite načine, ali apostolovo spominjanje Pisma svakako pokazuje da je prihvatio ovo načelo. Već smo prikazali niz povezanih starozavjetnih citata u Rimljanima 3,10-18. Istu pojavu možemo zapaziti u Hebrejima 1,5-13; 2,6.8.12.13.

Primjenjujući ovo načelo da je Biblija svoj vlastiti tumač, Isus je na putu za Emaus pokazao kako valja razmotriti sve što Pismo govori o određenom predmetu da bismo ga mogli protumačiti (Lk 24,27.44.45). To ne znači nekritičko spajanje ulomaka da bismo nešto dokazali bez obzira na njihov kontekst. Ali kako Pismo u biti ima jednog božanskog Autora, od najvećeg je značenja prikupiti sve što je napisano o određenom predmetu da bismo bili u stanju razmotriti sve strane tog predmeta.

2. Dosljednost Pisma

Isus je jasno ukazao na ovaj aspekt analogije Pisma: “A Pismo se ne može uništiti.” (Iv 10,35) Budući da Pismo ima jednog božanskog Autora, različiti dijelovi Pisma u uzajamnom su skladu. Zato se pismo ne može suprotstaviti pismu. Sve su biblijske doktrine međusobno sukladne, tumačenja pojedinih ulomaka usklađena sa svime što Pismo uči o određenom predmetu.

Premda pojedini biblijski pisci mogu različito naglašavati isti događaj ili predmet, među njima nema proturječja ili pogrešnog tumačenja. Ovo je posebno vidljivo iz paralelnih ulomaka koje nalazimo u četirima evanđeljima. Svaki je pisac pod nadahnućem Duha napisao ono što ga se najviše dojmilo i potrebni su svi dijelovi cjeline da bi se dobila potpuna i uravnotežena slika.

3. Jasnoća Pisma

Načelo analogije Pisma obuhvaća i njegovu jasnoću. Biblijsko je načelo da je Biblija jasna i shvatljiva i da za pojašnjenje njezinog značenja nije potreban ekleziološki magisterij. Biblijsko svjedočanstvo potiče čitatelje da Bibliju proučavaju sami za sebe i razumiju Božju poruku koja je upućena njima osobno (npr. Pnz 30,11-14; Lk 1,3.4; Iv 20,30.31; Dj 17,11; Rim 10,17; Otk 1,3).

Značenje Pisma je jasno i određeno i marljivi ga istraživač može razumjeti. Isus je to prikazao u razgovoru s učiteljem Zakona kad ga je upitao: “Što stoji ... pisano u Zakonu? Što tamo čitaš?” (Lk 10,26) Drugim riječima, Isus je smatrao da se Biblija može razumjeti. Kad je ovaj

učitelj citirao Ponovljeni zakon 6,5 i Levitski zakonik 19,18, Isus ga je pohvalio za ispravan odgovor (Luka 10,28). Isus je mnogo puta istaknuo istu činjenicu: "Zar niste nigda čitali u Pismima?" (Mt 21,42); "Zar niste čitali?" (Mt 12,3,5; 19,4; 22,31; Mk 12,10,26; Lk 6,3); "Tko čita, neka shvati!" (Mt 14,15; Mk 13,14).

Dosljedan primjer biblijskih pisaca pokazuje da Pismo treba uzeti u njegovom jednostavnom, doslovnom značenju ako nije jasno i očito da se radi o slici. Zamijetimo kako sam Isus pravi razliku između doslovnog i slikovitog jezika i kako je učenici prepoznaju (Iv 16,25,29). Nema odvajanja "ljuske", doslovnog smisla, da bi se doprlo do "jezgre" nekog mističnog, skrivenog, alegorijskog značenja koje samo posvećeni mogu otkriti.

Pismo također tvrdi da kod biblijskih pisaca postoji određena namjera u objavljivanju istine, a ne subjektivna, nekontrolirana množina značenja. Isus i apostoli govorili su s autoritetom, ne tumačeći neki ulomak na jedan od mnogo mogućih načina, već su iznosili njegovo pravo značenje prema nakani ljudskog pisca i božanskog Autora (vidi npr. Dj 3,17.18.22-24). U isto vrijeme novozavjetno tumačenje ne tvrdi da je iscrpilo značenje nekog starozavjetnog ulomka; za pomnu egzegezu još uvijek ima mjesta. Ima i slučajeva kada je biblijski pisac namjerno upotrebio terminologiju ili frazeologiju sa širokim značenjem koje obuhvaća više različitih nijansi neposrednog konteksta ulomka (vidi Iv 3,3).

Posebnu namjeru iznošenja istine živo prikazuje apokaliptičko proročanstvo: anđeo tumač dosljedno daje konačno tumačenje svakog simbola (vidi Dn 7,16-27; 8,15-26; Apokaliptika, II. E). Drugi primjer su Isusove usporedbe u kojima On sâm tumači značenje svakog dijela (vidi Mt 13,18-23.36-43).

Time ne mislimo nijekati da su neki dijelovi Pisma višeslojni (npr. slike, pretkaziva proročanstva, simboli i usporedbe) i iznose prošireno značenje ili ostvarenje u budućnosti. Čak i u takvim slučajevima prošireno značenje ili ispunjenje proizlazi iz određene namjere teksta, usklađeno je s njome i njezin je integralni dio. Pismo samo ukazuje na takvo prošireno značenje ili ispunjenje (vidi III. E. 3).

Jednako je tako točno da prvi čitatelji i čak nadahnuti pisci nisu u potpunosti razumjeli svaki dio Pisma. U 1. Petrovoj 1,10-12 apostol tvrdi da starozavjetni proroci nisu uvijek jasno razumjeli sve mesijanske elemente svojih proročanstava. Zato Petar ukazuje na još jedan element načela jasnoće Pisma, odnosno da jasnije otkrivenje postaje ključem za potpunije razumijevanje manje jasnih ulomaka. Čini se da na to misli i u 2. Petrovoj 3,16 kad piše da u onome što je Pavao napisao ima "teško razumljivih mjesta". Ovi teško razumljivi ulomci ne trebaju biti polaznom točkom "koje neuki i nepostojani ljudi izvrću ... na svoju vlastitu propast", već ih treba promatrati u širem kontekstu jasnijih biblijskih izjava istine (r. 18; usp. r. 2).

Jasnoća Svetoga pisma obuhvaća i pojam "progresivnog otkrivenja". Tekst u Hebrejima 1,1-3 pokazuje ovo napredovanje otkrivenja od starozavjetnih proroka do Božjeg Sina (vidi Iv 1,16-18; Kol 1,25,26; i drugi). Ovo nije progresivno otkrivenje u smislu da kasnija Pisma proturječe ili dokidaju raniju objavu, već u smislu da kasnija objava osvjetljava, pojašnjava ili uvećava ranije iznesenu istinu. Tako Isus u svojoj Propovijedi na gori (Mt 5) ne ukida propise Dekaloga, već ih oslobađa od priraslica pogrešne predaje i otkriva njihovu pravu dubinu značenja i primjene. Osnovni uvid u ovo potpunije značenje Zakona već je postojao u Starome zavjetu, ali Isus omogućuje da ovi dragulji istine zasjaju još većim

sjajem jer su oslobođeni iskrivljenog tumačenja nekih književnika i farizeja. Progresivno otkrivenje javlja se i u smislu da je Isus ispunjenje različitih slika i proročanstava Staroga zavjeta.

Konačna je praktična svrha ovog načela jasnoće sve šira spirala razumijevanja budući da jedan ulomak rasvjetljava drugi. S jedne strane kasniji biblijski pisci pišu s većom svjesnošću onoga što je bilo napisano ranije i često uzimaju i grade na onome što je bilo ranije (ponekad ovo nazivamo epigenetičkim načelom ili analogijom starijih dijelova Pisma). Pozorno čitanje nekog kasnijeg ulomka može ukazati na nakane ili aluzije ranijih ulomaka, koji time postaju ključem za tumačenje potpunijeg značenja kasnijeg. To se posebno vidi u Otkrivenju. S druge strane, raniji ulomci možda nisu potpunije shvaćeni dok ih ne vidimo u svjetlu kasnijeg otkrivenja. To se posebno odnosi na simbole i proroštvo (vidi Mt 12,6.42.43; 1 Pt 1,10-12). Tako spirala razumijevanja raste kad mlađi tekstovi rasvjetljavaju starije, a stariji rasvjetljavaju mlađe.

D. „Duhovno valja po Duhu prosuđivati“

Četvrto opće načelo biblijskog tumačenja odnosi se na prethodno razumijevanje ili objektivnost. Suvremeni hermeneutički pristup Bibliji često polazi od pretpostavke da se izvorna nakana biblijskog pisca može odrediti strogom primjenom hermeneutičkih načela i egzegetskim pomagalima potpuno odvojeno od bilo kakvog nadnaravnog miješanja. Tako nekršćani jednako kao i kršćani mogu odrediti značenje Pisma ako se služe ovim pomagalima i pravilno primijene načela.

Međutim, biblijski podaci upućuju na drugačiji zaključak. Posebno zamjećujemo tekst u 1. Korinćanima 2,11.14: “Ta tko od ljudi zna čovjekove tajne, osim čovječjega duha koji je u njemu? Tako nitko ne zna Božjih tajna, osim Božjega Duha.” “Zemaljski čovjek ne prima ono što dolazi od Duha Božjega, jer je to za nj ludost. On to ne može ni upoznati, jer se to mora uz pomoć Duha prosuđivati.”

1. Uloga Svetoga Duha

Budući da Biblija u krajnjem smislu nije proizvod ljudskog, već Božjeg uma otkrivenog po Duhu (vidi 1 Kor 2,12.13), izvorno značenje i njegova sadašnja primjena uključuju Božje misli koje je prema Pavlu moguće pravilno shvatiti samo uz pomoć Božjeg Duha (1 Kor 2,13.14; 2 Kor 3,14-18; usp. Iv 6,45; 16,13).

Neki se protive tome da se u hermeneutičkoj spirali daje mjesta Duhu, jer smatraju da se time dopušta subjektivnom elementu da nadmaši strogo egzegetsko/hermeneutičko istraživanje. Istina je da će “duhovna egzegeza” *sama*, u nastojanju da se potpuno osloni na Duha, bez svjesne primjene egzegetskih i hermeneutičkih načela koja proizlaze iz Svetoga pisma, vjerojatno dovesti do subjektivizma. Ali pravilna kombinacija ovisnosti o Duhu i stroge egzegeze utemeljene na zdravim hermeneutičkim metodama, ne vodi u subjektivizam, već je jedini izlaz.

Sve veći broj suvremenih stručnjaka priznaje da prilaze Svetome pismu sa svojim prethodnim razumijevanjem, pretpostavkama i predrasudama. Tome se ne može doskočiti “znanstvenim” pristupom tekstu bez “predrasuda vjere”. U biti, budući da Sveto pismo očekuje odziv vjere, pokušaj zauzimanja “neutralnog” stava već znači izazivanje kratkog spoja u odnosu prema Pismu (usp. Mt 13,11-17; Iv 6,69).

I tumači koji vjeruju i koji su vođeni Duhom dolaze sa svojim predrasudama i prethodnim razumijevanjem i nisu imuni na zablude (usp. Dj 11,2-18). Ali kršćani koji vjeruju obećanjima u Svetome pismu, molit će Boga da preobrazi njihov um kako bi u sve većoj mjeri mogli prihvaćati i usvajati poruke Pisma, a ne svoje vlastite (vidi Rim 12,1,2). Učenicima i nama obećan je Duh istine: "A kada dođe On, Duh Istine, uvest će vas u svu istinu." (Iv 16,13) Zamijetimo da se u izvorniku ovdje govori u množini; Duh usmjerava tumače zajedno unutar zajednice crkvenog tijela (Ps 119,63; Dj 2,42; 4,32; Rim 12,4-8; 1 Kor 12; Ef 4,3-6), u kojoj se mogu okoristiti razmjeno s drugim vjernicima i s njihovim ispravkom.

Tumači moraju donijeti odluku da će njihovo razumijevanje potjecati od Biblije i biti pod njezinim nadzorom te da će neprekidno biti otvoreni za prilagodbu i proširenje svojih misli na temelju Pisma. Oni moraju svjesno odbaciti svaki vanjski ključ ili sustav koji se u tumačenju Svetoga pisma nameće izvana, bio on naturalistički (zatvoren sustav uzroka i posljedica bez ikakvog prostora za nadnaravno), evolucionistički (aksiom o razvitku) ili relativistički (odbacivanje apsoluta). Biblijski tumači moraju moliti Duha koji je nadahnuo Riječ da rasvijetli, oblikuje i mijenja njihovo razumijevanje sukladno Riječi i da ono ostane vjerno Riječi.

2. Duhovni život tumača

"Duhovno valja po Duhu prosuđivati" ukazuje ne samo na potrebu da Duh pomogne u razumijevanju, već i da tumač bude duhovan. Duh ne samo što treba prosvjetliti um, već i tumačevo srce. Pristup tumača mora biti sukladan zahtjevima Svetoga pisma; treba biti spreman slijediti ono što Pismo kaže. Isus je rekao: "Ako tko htjedne vršiti volju njegovu [Božju], znat će da li je moja nauka od Boga ili ja govorim sam od sebe." (Iv 7,17)

Po primjeru Davida moramo upućivati ustrajne, ozbiljne molitve za razumijevanje: "Pouči me da se tvoga držim Zakona, i čuvat ću ga svim srcem." (Ps 119,34; usp. rr. 35-40; Izr 2,3-7) Moramo vjerovati u ono što kažu proroci (2 Ljet 20,20; usp. Iv 5,46.47).

Ukratko, Bibliju ne možemo proučavati kao bilo koju drugu knjigu, s naoštrenim alatom egzegeze i izbrušenim načelima tumačenja. U svakoj fazi procesa tumačenja, knjigu koju je nadahnuo Duh možemo pravilno razumjeti samo prosvjetljenjem "odozgo" i preobrazbom Svetoga Duha. Božjoj riječi moramo pristupati s poštovanjem. Možda je najsazetije prikladan pristup tumača Svetome pismu zapisao Izaija: "Ali na koga svoj pogled svraćam? Na siromaha i čovjeka duha ponizna, koji od moje riječi dršće." (Iz 66,2)

III. Posebne smjernice za tumačenje Pisma

Posebne smjernice za tumačenje biblijskih ulomaka proizlaze iz dosad opisanih temeljnih načela. Ove smjernice obuhvaćaju gramatičko-povijesnu metodu koju diktiraju zdrav razum i jezični zakoni da bismo mogli odrediti značenje bilo kojeg spisa. Ali više nego u običnom smislu tumačenja, sve ove smjernice proistječu i oblikovane su u samome Pismu. Stoga ćemo za svaku smjernicu koju ćemo razmatrati prvo vidjeti kako ona proistječe iz Pisma. Uz to ćemo navesti jedan ili više biblijskih primjera koji ilustriraju njezinu primjenu u biblijskom tumačenju.

A. Tekst i prijevod

Prva i temeljna zadaća u tumačenju Pisma jest pristup Svetome pismu u izvornim jezicima kao i u suvremenom prijevodu. Ovo zahtijeva obraćanje pozornosti na proučavanje teksta i načela prevođenja.

1. Proučavanje teksta

a. Očuvanje biblijskog teksta. Budući da je u hermeneutskom pristupu važna pisana riječ, trebamo, koliko je moguće, odrediti izvorni biblijski tekst. Sama Biblija naglašava potrebu za očuvanjem riječi svetih spisa. O Tori je Mojsije pisao: "Niti što nadodajite onome što vam zapovijedam – niti što od toga oduzimljite." (Pnz 4,2; usp. 12,32) Izreke ovo načelo protežu na cjelokupnu Božju riječ: "Svaka je Božja riječ prokušana. ... Ne dodaj ništa njegovim riječima, da te ne prekori i ne smatra lažljivim." (Izr 30,5.6) Na kraju biblijskog kanona nalazimo slično upozorenje: "Tko ovomu što nadoda, Bog će mu dodati zla opisana u ovoj knjizi; a ako što oduzme od riječi ove proročke knjige, Bog će mu oduzeti njegov dio na stablo života i na Sveti grad." (Otk 22,18.19)

Za očuvanje Tore u starozavjetnom Izraelu bilo je predviđeno da se "knjiga Zakona" smjesti pokraj Kovčega saveza u Svetinju nad svetinjama (Pnz 31,26). Toru je trebalo javno čitati svakih sedam godina na Blagdan sjenicâ (rr. 9-13).

Na nesreću, nisu sačuvani izvorni rukopisi ni starozavjetnih ni novozavjetnih Pisama. No povijest prenošenja teksta pokazuje kako je biblijski tekst bio brižljivo i strpljivo očuvan tijekom niza stoljeća do naših dana. Prije Drugoga svjetskog rata kritički raspoloženi znanstvenici vrlo su loše ocjenjivali točnost primljenog (masoretskog) hebrejskog teksta budući da najstariji rukopisi datiraju tek iz oko 900. godine, a kritička izdanja hebrejske Biblije davala su tisuće mogućih ispravaka teksta. Ali nakon otkrića rukopisa u blizini Mrtvog mora 1947., koji sadrže rukopise ili odlomke svih starozavjetnih knjiga osim Estere, znanstvenici su bili iznenađeni kad su ustanovili kako je masoretski tekst sačuvao bez ikakve promjene tekstualnu tradiciju koja je postojala tisuću godina ranije.

Količina dokaza u grčkim rukopisima Novoga zavjeta obilnija je od bilo kojeg drugog dokumenta staroga svijeta. Postoji više od tri tisuće grčkih rukopisa ulomaka ili cijelog novozavjetnog teksta, uz oko dvije tisuće starih grčkih lekcionara (novozavjetna štiva složena za liturgijsku uporabu), oko osam tisuća latinskih rukopisa, više od dvije tisuće u drugim drevnim prijevodima kao što su sirski i koptski i tisuće citata – u stvari čitav Novi zavjet – u djelima različitih ranih crkvenih otaca (Greenlee, 697,707). Varijacije među tolikim rukopisima vrlo su male. F. F. Bruce potvrđuje: "Varijacije tekstova za koje je postojala neka sumnja među kritičarima teksta Novoga zavjeta ne utječe ni na jedno važno pitanje o povijesnoj činjenici ili kršćanskoj vjeri i životu." (19,20)

b. Potreba za proučavanjem teksta. Premda nam proteklih stotinu pedeset godina marljivog tekstualnog istraživanja potvrđuje da je Sveto pismo do nas došlo bitno onakvo kako je bilo napisano, postoje male varijacije među starim biblijskim rukopisima. Znanost (ili umijeće) dolaženja do što je moguće izvornijeg teksta Staroga i Novoga zavjeta često se naziva i "tekstualna kritika". Ovo proučavanje, kad se njime bavi osoba koja prihvaća puni autoritet Pisma, odbacuje pretpostavke povijesno-kritičke metode (vidi IV. F. G) i konač-

no mjerilo za određivanje autentičnosti teksta Pisma nastoji pronaći u samome Svetome pismu.

Temeljne članke o proučavanju teksta nalazimo u *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* i ovdje ih nije potrebno ponavljati. Standardne hebrejske i grčke Biblije sadrže na dnu svake stranice detaljne informacije o glavnim tekstualnim varijantama u okviru teksta.

2. Prijevodi i izdanja

Sâmo Sveto pismo daje brojne primjere prijevoda za pojašnjenje značenja. Među njima su Nehemija 8,8; Matej 1,23; Marko 5,41; 15,22.34; Ivan 1,42; 9,7; Djela 9,36; 13,8; Hebrejima 7,2. Isticanje potrebe za razumijevanjem Pisma (vidi Dj 8,30-35) ukazuje na važnost vjernog prijevoda.

a. Teškoće kod prevođenja. Teško je u suvremenim jezicima točno prikazati oblik i sadržaj izvornog biblijskog jezika, jer u postupku prevođenja prevoditelj mora nastojati premostiti različite prepreke kao što su vremenska i prostorna udaljenost, kultura, promijenjene društveno-ekonomsko-političke prilike i različiti sklopovi razmišljanja.

Najznačajnija teškoća u prevođenju jest razlika u samim jezicima. Raspon značenja riječi u izvornom jeziku može biti veći ili manji od njezine istoznačnice u jeziku na koji se prevodi. Tako se sporedna značenja izvorne riječi iskrivljuju značenjima koja su povezana s istoznačnicom u suvremenom jeziku.

Nije uvijek moguće na odgovarajući način prikazati gramatičke i sintaktičke karakteristike izvornih jezika u suvremenom prijevodu. Na primjer hebrejski glagol naglašava stanje, grčki istiće vrstu djelovanja, dok engleski naglašava vrijeme.

Ponekad je značenje izvorne riječi nejasno. Prevoditelj mora odlučiti hoće li nejasnoću ostaviti ili će je pokušati ukloniti – pri čemu postoji mogućnost zablude ako izabere pogrešno značenje.

b. Vrste prijevoda. Tri glavna mišljenja ili teorije o tome koji je prijevod najbolji dovodi do tri vrlo različite vrste prijevoda. *Formalni prijevodi* naglašavaju doslovni prijevod riječ po riječ. Na taj se način dobiva točniji prijevod izvornog hebrejskog/aramejskog i grčkog teksta. Rezultat je izuzetno dobra studijska Biblija. Međutim, tekst pri čitanju često zvuči ukočeno i bombastično, a može se izgubiti estetska kvaliteta i ritam izvornika. *Dinamički prijevodi* naglašavaju značenje umjesto doslovnog prevođenja pojedinih riječi. Prevoditelj restrukturira prijevod u idiomatski izraz koji donosi jednaku misao ili značenje. Prednost dinamičnog prijevoda je jezična suvremenost, čitkost i jasnoća. Njegov je nedostatak da tumačenje može biti varljivo ili pogrešno – ovisno o ispravnosti ili neispravnosti prevoditeljeva tumačenja. *Parafraza* je mnogo slobodniji prijevod od dinamičkog u odnosu na izvornik. Takav je tekst najčešće namijenjen za uporabu na osobnom bogoslužju, a ne za ozbiljno doktrinarno proučavanje. Budući da je parafraza često više tumačenje nego prijevod, čitatelji moraju paziti kako se njime koriste.

Ideal prevođenja stoga je *sukladni prijevod*, u kojemu se riječi i fraze jednoga jezika prevode na odgovarajuće riječi i fraze drugoga. Time se ne gubi točnost, a ujedno se ostvaruje solidna jezična kvaliteta i čitljivost prijevoda.

S obzirom na teškoće u prevođenju i različite načine na koje se može prevoditi, istraživači Biblije trebaju biti oprezni pri izboru prijevoda. Prijevod Biblije koji je izdala neka vjerska za-

jednica može biti pristran ili čak iskrivljen kako bi podržao određene doktrine. Slična opasnost postoji i kad je prevoditelj Biblije jedna osoba; nedostaje ravnoteža i doprinos mnogih umova. Oprez je na mjestu i kad se radi o Biblijama sa sustavom bilježaka ili tumačenja. Također kod pojednostavljenih prijevoda za djecu na suvremeni jezik prijeti opasnost od iskrivljavanja značajnih biblijskih tema. Izdanja koja su sklonija tumačenjima treba pomnjivo uspoređivati s formalnim doslovnim prijevodom ili s izvornim hebrejskim/aramejskim i grčkim tekstom.

B. Povijesni kontekst

Da bismo razumjeli Pisma, prvo moramo odrediti što su ona značila u izvornoj sredini. Moramo vidjeti u kakvim je okolnostima izneseno pojedino učenje – istražiti povijesnu pozadinu; tko je što rekao, kome i u kakvim okolnostima. Kad ovo shvatimo, lakše ćemo primijeniti biblijsku poruku na suvremene prilike.

1. Biblija kao pouzdana povijest

Sve osobe, događaji i ustanove u Starome i Novome zavjetu prikazane su kao dio izvještaja autentične i pouzdane povijesti. Kasniji starozavjetni proroci, Isus i novozavjetni pisci često se pozivaju na izvještaje o stvaranju i potopu. *Svi* novozavjetni pisci izričito ili u nagovještajima potvrđuju povijesnost Postanka 1–11 (vidi Mt.19,4.5; 24,37-39; Mk 10,6; Lk 3,38; 17,26.27; Rim 5,12; 1 Kor 6,16; 2 Kor 11,3; Ef 5,31; 1 Tim 2,13.14; Heb 11,7; 1 Pt 3,20; 2 Pt 2,5; Jak 3,9; 1 Iv 3,12; Jd 11.14; Otk 14,7). Kasniji biblijski pisci također govore o vremenu patrijarha, izlasku iz Egipta i drugim događajima iz starozavjetne i novozavjetne povijesti i smatraju ih pouzdanim opisima Božjeg zajedništva s Njegovim narodom u prostoru i vremenu.

Povijesno okruženje biblijskih izvještaja primamo kao istinito, ne pokušavajući povijest rekonstruirati i prikazati na drugačiji način nego što je prikazana u biblijskom izvještaju. Novozavjetni pisci u svojem tumačenju Staroga zavjeta pokazuju značajno slaganje s općim tijekom i pojedinostima starozavjetne povijesti (vidi Dj 7; 1 Kor 10). Tipološki argumenti novozavjetnih pisaca prihvaćaju povijesnu vjerodostojnost osoba, događaja i ustanova kao povijesnu stvarnost (vidi 1 Kor 10,1-11; Rim 5;12-21; 1 Pt 3,18.22).

Jednako tako, suprotno većini današnjih znanstvenika, ali u skladu s novozavjetnim piscima i njihovim tumačenjem Staroga zavjeta, biblijski utemeljena hermeneutika prihvaća u doslovnom smislu biblijske izvještaje o stvaranju svijeta u nizu od šest doslovnih dana s dvadeset četiri sata (Post 1 i 2), i o stvarnom, sveopćem potopu (Post 6–9). Ona također prihvaća povijesnost izvještaja o patrijarsima (Post 12–50), izlazak iz Egipta u petnaestom stoljeću prije Krista (Izl, Pnz; 1 Kr 6,1), osvajanje Kanaana (Jš 1–12) i druge povijesne tvrdnje Pisma, uključujući i nadnaravne, čudesne događaje u Starome kao i u Novome zavjetu.

2. Pitanja uvoda

Pri unutarnjoj biblijskoj hermeneutici biblijskih pisaca pozornost posvećujemo “pitanjima uvoda” (datumu, autorstvu i životnoj sredini biblijskih knjiga); ova pitanja postaju ponekad vrlo važna za argument nadahnuća pisca. Tamo gdje u tekstu nalazimo određene podatke o autorstvu, kronologiji i životnoj sredini, prihvaćamo ih kao istinite. Na primjer činjenica da je David pisac Psalma 110 (podatak nalazimo u naslovu psalma) od najvećeg je značenja za

argument vezan uz Isusovo mesijanstvo (Mt 22,41-46). Činjenica da je David njegov autor isto je tako važna za Petrovu propovijed na Pedesetnicu jer je prorekao Mesijino uskrsnuće (Dj 2,23-35). Životne okolnosti Abrahamova opravdanja vjerom u izvještaju u Postanku značajne su Pavlu kao argument kojim je Rimljanima pokazao da se to dogodilo prije Abrahamova obrezanja (Rim 4,1-12).

Nasuprot tvrdnjama velikog dijela suvremenih biblijskih kritičara, biblijski zasnovana hermeneutika prihvaća da je Mojsije pisac Petoknjižja, a da ono nije kasnija redakcija različitih izvornih dokumenata (vidi Izl 24,4.5; 34,27; Pnz 31,9.11; Jš 1,7.8; 1 Kr 2,3). Izaiju smatra piscem cijele knjige (Iz 1,1; vidi Mt 3,3; 8,17; 12,17-21). David je pisac onih psalama koje naslovi pripisuju njemu ili ih novozavjetni pisci proglašavaju Davidovim (73 psalma; Mt 22,41-46; Dj 2,25-35; i dr.). Salomon je pisac većine Izreka, Pjesme nad pjesmama i Propovjednika (Izr 1,1; 10,1; 25,1; Pj 1,1; Prop 1,1.12.13). Daniel, zarobljenik i državnik u Babilonu u 6. st. pr. Kr., pisac je knjige koja nosi njegovo ime (Dn 8,1; 9,2; vidi Mt 24,14). Zaharija je napisao cijelu knjigu koja nosi njegovo ime (Zah 1,1). Apostol Petar je pisac 2. Petrove poslanice (2 Pt 1,1), a Ivan, pisac evanđelja, napisao je i Apokalipsu (Otk 1,1-4).

Treba reći da u nekim biblijskim knjigama ne nalazimo ime pisca, vrijeme ili povijesne prilike u kojima je knjiga pisana. Rješenja za pitanja uvoda u ovim knjigama moraju, u svjetlu dostupnih izvanbiblijskih dokaza, biti utemeljena na svim poznatim biblijskim podacima i u skladu s njima.

3. Povijesna pozadina

Povijesnu pozadinu za bilo koji ulomak pružaju podaci izneseni u Pismu i izvanbiblijski izvori. Zbog toga je za prikaz povijesne sredine Svetoga pisma od najvećeg značenja poznavanje cjelokupne svete povijesti, kao i sredine u kojoj se odigrao svaki pojedini događaj. Ovo je važno za razumijevanje kasnijih aluzija na prošle događaje. Na primjer, kad Isus govori kako je "Mojsije podigao zmiju u pustinji" (Iv 3,14), jasno se poziva na Brojeve 21,4-9. Isto tako, kad čitamo da rijeka Eufrat presušuje (Otk 16,12), moramo držati na umu pad Babilona koji je prorečen u Jeremiji 51 kad je rijeka Eufrat bila skrenuta da otvori put Medijcima i Perzijancima.

Povijesnu pozadinu u Svetome pismu potkrepljuje obilje stare literature. Posebno su korisni apokrifi i pseudoepigrafi, kao i targumi i kasniji rabinski spisi. Pojedini pisci, kao Filon i Josip Flavije, također pridonose boljem razumijevanju Svetoga pisma.

U proteklih dvije stotine godina arheološka otkrića na Bliskom istoku osvijetlila su ljude, događaje i život u biblijska vremena. Tekstovi pronađeni u Mari, Nuzi i Ebli osvjetljavaju različite običaje iz razdoblja patrijarha. Premda se u Mojsijevim zakonima visoko mjerilo moralnosti i utemeljenost Zakona u karakteru božanskog zakonodavca razlikuje od drugih kodeksa onog vremena, njegovi zakoni pokazuju sličnost s kodeksima iz drugog tisućljeća prije Krista, kao što je Hamurabijev. Iako je njihov sadržaj jedinstven, struktura biblijskih Saveza između Boga i ljudskih bića nalik je na podaničke ugovore između hetitskih gospodara i njihovih vazalnih kraljeva u drugom tisućljeću prije Krista. Babilonski dokumenti pisani klinastim pismom pokazuju zašto je "kralj" Baltazar mogao Danielu ponuditi samo treće mjesto u kraljevstvu (Dn 5,29): njegov otac Nabonid još uvijek je bio legitimni, premda odsutni kralj Babilona.

Razumijevanju Novoga zavjeta jednako je tako pomoglo poznavanje vjerskog i društveno-političkog stanja u judaizmu i rimskome svijetu u prvom stoljeću, kada je pisan Novi zavjet. Na primjer, rasprave između Isusa i farizeja osvjetljava proučavanje struja u židovstvu. Športske igre u 2. Timoteju 4,6-8 i trijumfalni ulazak cara u 2. Korinćanima 2,14 postaju jasniji kad ih gledamo u okviru običaja onog vremena.

U povijesnu pozadinu treba ubrojiti mnoge druge čimbenike: kronologiju – kad se nešto zbilo – i geografiju – gdje se zbilo; sve to pridonosi razumijevanju Svetoga pisma. Osim toga, pozornost zaslužuju i utezi, mjere i novčani sustavi. Između ostalog treba voditi računa i o hebrejskom kalendaru i ciklusu blagdana, biljnom i životinjskom svijetu, urbanizaciji, vojnim taktikama, klimi i poljodjelstvu.

4. Prividna neslaganja sa svjetovnom poviješću

Stoljećima su biblijski stručnjaci sumnjali u točnost i vjerodostojnost brojnih povijesnih pojedinosti u biblijskom izvještaju, kao što je izlazak iz Egipta i osvajanje Kanaana te postojanje Darija Medijca spomenutog u Danielu. Važno je zamijetiti da su prije svega zahvaljujući ozbiljnom proučavanju nestale mnoge od ovih navodnih povijesnih netočnosti u Pismu. Na primjer, znanstvenici su do kraja devetnaestog stoljeća isticali kako Hetiti, spomenuti u Bibliji (Post 15,20 i na drugim mjestima), nikad nisu postojali. A onda su iskopavanja u prvim desetljećima dvadesetog stoljeća otkrila dokaze o postojanju čitave hetitske civilizacije. Tako su mnogi znanstvenici u devetnaestom stoljeću tvrdili da su običaji iz razdoblja patrijarha anakronični; no otkrića iz doba patrijarha u Nuzi, Mari, Ebli i drugim mjestima pokazala su da postoje paralele gotovo svim običajima prikazanim u izvještajima o patrijarsima. Također se pokazalo da se izvještaj o izlasku iz Egipta može dobro uklopiti u povijest osamnaeste egipatske dinastije. Nedavno ponovno provedena analiza iskopina starog Jerihona, pokazala je (suprotno prijašnjim zaključcima i općem mišljenju suvremenih znanstvenika) da je grad razoren oko 1410. g. pr. Kr. i da se pojedinosti oko tog razaranja savršeno uklapaju u biblijski izvještaj. Isto tako, analize medo-perzijskih izvještaja pokazale su da u povijesnom izvještaju ima prostora za Darija Medijca.

Dosad nisu riješena sva prividna neslaganja između biblijskog izvještaja i nalaza svjetovne povijesti. Biblijski utemeljena hermeneutika uključuje i vjeru u povijesnu vjerodostojnost Pisma i uvjerenje da će i u ovim točkama, kao u mnogim drugima, buduća arheološka ili povijesna istraživanja smanjiti ova neslaganja. Istodobno, važno je da Sveto pismo ne robuje zaključcima svjetovne znanosti. Mnoge izvještaje u Pismu svjetovna povijest nikad neće potvrditi – posebno čuda koja nisu ostavila tragova. Na kraju kažimo da biblijske događaje ne primamo zato što ih potvrđuje svjetovna povijest, već zato što su zapisani u pouzdanoj Božjoj riječi.

5. Prividna neslaganja u paralelnim biblijskim izvještajima

U povijesnoj građi Svetoga pisma, posebno u starozavjetnim knjigama Samuelova, Kraljevi i Ljetopisi te novozavjetnim evanđeljima, paralelni izvještaji ponekad iznose razlike u pojedinostima ili naglašavanju (npr. Mt 21,33-44; Mk 12,1-11 i Lk 20,9-18). U rješavanju ovih prividnih neslaganja može nam pomoći nekoliko načela.

a. Različite namjere pisaca. Četiri su evanđelja pisana s pomalo različitim općim ciljevima i planom. Matej često slaže svoju građu po predmetima, a ne kronološkim redom. Marko o Isusovom djelovanju izvještava gotovo u jednom dahu. Luka kao da Isusa prikazuje neznabošcima. A Ivanovo je evanđelje jedinstveno – pisao ga je, priznaje, da potakne vjeru.

b. Svaki pisac iznosi dijelove događaja koje treba kombinirati s drugim izvještajima da bismo dobili cjelinu. Paralelni izvještaji o Davidovoj kupnji gumna na brdu Moriji (2 Sam 24,24; 1 Ljet 21,25) spominju različitu svotu koja je plaćena i različito ime vlasnika. No ova dva opisa ne moraju proturječiti. Pedeset srebrnih šekela plaćeno je za dva vola i drvena kola (a vjerojatno i mali komad gumna), dok je šest stotina zlatnih šekela plaćeno “za ono mjesto”, dakle za cijeli posjed. Arauna i Ornan su jednostavno dva načina izgovora istog imena.

Drugi slučaj: paralelni uvodi u Isusovu propovijed na gori, kako su ih zapisali Matej i Luka, na prvi pogled kao da proturječe. Matej za Isusa kaže da se “uspe ... na goru” (Mt 5,1), dok Luka kaže da Isus “siđe s njima i zaustavi se na nekoj visoravni” (Lk 6,17). Ellen White kombinira ova dva teksta s Markovim svjedočanstvom kao dio šireg prizora: „Nakon rukopolanja apostola [na brdu, Mk 3,13], Isus je zajedno s njima pošao na obalu mora. Tu se narod počeo okupljati još od ranog jutra. ... Na uzanoj obali nije bilo čak ni mjesta za stajanje na kojemu bi Njegov glas mogao dosegnuti sve one koji su Ga željeli čuti, pa ih je Isus poveo natrag na padinu brijega. Spustivši se na zaravan koja je bila pogodno mjesto za okupljanje mnoštva, On sam sjeo je na travu, a učenici i mnoštvo slijedili su Njegov primjer.“ (*Čežnja vjekova*, str. 245,246) Među druge primjere prikladnog i mogućeg usklađivanja opisa u evanđeljima možemo ubrojiti paralelne izvještaje o bogatom mladiću (Mt 19,16-30; Mk 10,17-31; Lk 18,18-30), slijepom prosjaku (Mt 20,29-34; Mk 10,46-52; Lk 18,35-43) i događajima vezanim za uskrsnuće (Mt 28,1-15; Mk 16,1-8; Lk 24,1-11; Iv 20,1-10).

c. Povijesna vjerodostojnost ne zahtijeva identičnost različitih izvještaja. To što pisci evanđelja rabe različit jezik, dokaz je njihove neovisne autentičnosti i poštenja. Matej navodi prve dvije Isusove molitve u Getsemanskom vrtu koje sadrže istu misao, ali izrečenu malo drugačijim riječima, a onda u Mateju 26,44 izvješćuje da je “i treći put molio onim istim riječima”.

d. Prihvaćeni običaji za pisanje povijesti u prvom stoljeću razlikovali su se od današnjih. pisci često rabe “fenomenološki” ili “promatrački” jezik, ilustriran izrazima svakidašnjeg jezika, kao “kad sunce zađe” ili “četiri ugla” ili “do kraja zemlje”, a da pritom ne misle na geocentričnu kozmologiju ili ravnu Zemlju. Često rabe približne brojeve, kao na primjer kad govore o onima koji su pomrli pod Sinajem (1 Kor 10,8; usp. Br 25,1-18). Ne smijemo očekivati veću preciznost od one koja je bila uobičajena u biblijsko vrijeme.

e. Neka slična Isusova čuda i kazivanja zapisana u paralelnim evanđeljima mogla su se zbiti u različito vrijeme. U Isusovoj službi tijekom tri i pol godine bez sumnje je bilo ponavljanja učenja i udvostručivanja čuda. Jedan primjer je kad je nahranio 5000 i 4000 ljudi. Možda bismo došli u kušnju da ova dva različita izvještaja smatramo istim događajem, da sâm Isus nije o njima govorio kao o dva odvojena slučaja (Mt 16,9.10).

f. U Svetome pismu postoje neke manje greške u pisanju. Ovo je posebno vidljivo iz pisanja brojeva u paralelnim izvještajima u Samuelovim knjigama, Kraljevima i Ljetopisima. Proučavanje teksta može pripomoći određivanju najtočnijeg teksta.

g. Ponekad je potrebno odgoditi prosudbu o nekim prividnim neslaganjima dok ne budemo imali više informacija. Primjer su kronološki podaci o kraljevima Izraela i Jude u Kraljevima i Ljetopisima. Činilo se da na tom području postoji beznadna zabuna dok Edwin Thiele u svojoj doktorskoj disertaciji *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings* (1951.; promijenjeno izdanje 1983.) nije pokazao kako primjena četiriju osnovnih načela kronološkog računanja potpuno sinkronizira biblijske brojeve i izvanbiblijske podatke.

Kad se radi o pitanjima vezanim uz uvod i povijesnu pozadinu, *The Seventh-day Adventist Bible Commentary* izuzetno je vrijedan izvor. U uvodnim člancima svakog sveska i u uvodima u pojedine biblijske knjige, izvanredno dobro su obrađeni podaci o autoru, datumu i životnoj sredini dosljedno uvažavajući tvrdnje i podatke Svetoga pisma, pozivajući se istodobno na arheološke, geografske, kronološke i kulturne podatke u osvjetljavanju biblijskog izvještaja.

C. Književna analiza

Da bismo mogli pravilno protumačiti Bibliju, moramo znati da književni kontekst Svetoga pisma nije manje važan od povijesnog. Sveto pismo nije samo povijesna knjiga, već i umjetničko književno djelo. Zahvaljujući nedavno provedenim istraživanjima, biblijski stručnjaci sve veću pozornost posvećuju književnim karakteristikama i metodama Pisma.

Samo Sveto pismo pruža brojne neposredne i izvedene pokazatelje svojih književnih kvaliteta i važnosti njihova prepoznavanja kao dijela hermeneutičke zadaće.

1. Granice ulomka

Jedna od prvih zadaća tumačenja određenog ulomka u njegovom neposrednom književnom kontekstu jest prepoznavanje njegovih granica. Ovo je potrebno da bismo mogli shvatiti cjelovitu misao koje je ulomak samo dio. Tek tada možemo odrediti što dolazi prije, a što poslije, i bolje razumjeti kako se ovaj dio uklapa u cjelinu nadahnutog dokumenta.

Premda podjela Biblije na retke i poglavlja ne potječe iz biblijskih vremena, biblijski pisci često pružaju pokazatelje granica ulomka i u svojim tumačenjima prethodnih spisa pokazuju da su svjesni neupadljivih cjelina Svetoga pisma. U Postanku, na primjer, knjiga je lijepo podijeljena na deset dijelova, a svaki prepoznajemo po frazi "ovo je povijest..." ili "ovo su potomci...". U Psalmima, uz podjelu na pojedinačne psalme, niz psalama sadrži pokazatelje podjele na odlomke: (1) kitice s pripjevom (P 42,6.12; 43,5) ili (2) riječ *selah* (71 put u Psalmima; Ps 46,4.8.12) ili (3) akrostih (kao Ps 119, u kojemu nakon određenih stihova sljedeći ulomak počinje sljedećim slovom hebrejskog alfabeta).

Do novozavjetnog vremena Petoknjižje (a vjerojatno i Proroci) bilo je podijeljeno na male ulomke koji su se svake subote čitali u sinagogi (usp. Dj 13,15.27; 15,21). Isus je bio svjestan ovih podjela Tore kad se pozvao "na mjestu o 'grmu'" (Lk 20,37; usp. Izl 3,3-6). Ako slijedimo jasne naznake biblijskih pisaca i pozorno ispitamo njihove spise, možemo odrediti književne i logičke granice ulomka koji razmatramo. Na primjer, Isusova kazivanja i aktivnosti prirodno se dijele na ulomke ili *perikope*. Nedavno provedena istraživanja pomažu u podjeli neke knjige ili dijela Biblije na prirodne dijelove, a onda i u razgraničenju i analiziranju pojedinih ulomaka.

2. Književne vrste

Pri proučavanju bilo kojeg pisanog djela – a ovo vrijedi i za Bibliju – od najvećeg je značenja da znamo koju književnu vrstu razmatramo. Ovdje se radi o općenitim kategorijama kao što su poezija i proza, i posebnim književnim vrstama kao što su pravni dokumenti, pisma, hvaleospjevi, ljubavne pjesme, životopisi i slično. Različiti književni oblici imaju različite funkcije, a u svakom od njih obično su uporabljeni određeni osnovni stilovi. Uspoređivanje različitih primjera istovrsnih književnih oblika otkriva istovrsni stil, ali i jedinstvene značajke i posebnosti svakog od njih. Prepoznavanjem književnog oblika lakše je doći do ispravnog tumačenja.

Biblijski pisci često svoje pisane materijale sami označavaju kao određene književne vrste. Glavne književne vrste koje Sveto pismo poznaje obuhvaćaju: “povijest”/“plemenski popis”/“izvještaj” (hebrejski *tôlêdôth*, Post 2,4 i još četrnaest puta u Postanku), blagoslove na smrtnoj postelji (Post 49; Pnz 33), zakone (propise, uredbе, sudove; Izl 21,1 Pnz 4,44.45), pravne ugovore (Post 21,22-32; 26,26-31; Jš 9,15; 1 Kr 5,6-12), sklapanje i obnovu saveza (npr. Izl 24; cijeli Ponovljeni zakon; vidi Pnz 29,1.14.15; Jš 24), zagonetke (Suci 14,10-18), kraljevske ukaze (Ezr 6,3-12; 7,11-26), pisma (2 Sam 11,15; 1 Kr 21,8-10; 2 Kr 5,5.6; 10,1-3), psalme (različitih vrsta kako je naznačeno u podnaslovima) ili pjesme (Pj 1,1), molitve (Ps 72,20; Dn 9,4-19), poslovice (Izr 1,1; 10,1; 25,1), proročanstva ili “bremena” (hebr. *massâ*, Nah 1,1; Hab 1,1; Mal 1,1), viđenja (Dn 8,1.2; Ob 1), zavjetne parnice (hebr. *rib*, Iz 3,13; Hoš 4,1; Mih 6,1), tužaljke ili naricaljke (hebr. *qînâh*, Ez 27,32; Am 5,1; Tuž), evanđelja (Mk 1,1), usporedbe (Mk 4,2), “poredbe” (grčki *paroimia*; Iv 10,6; 16,25), poslanice (Rim 16,22; 1 Kor 5,9; 2 Pt 3,1.16) i apokalipse (*apokalypsis* ili Ivanovo Otkrivenje; Otk 1,1).

a. Proza. Biblijski pisci, kao što smo upravo naveli, jasno su identificirali i označili mnoge prozne književne vrste. Druge koje su analizirane suvremenim proučavanjem obuhvaćaju oblike kao što su govori ili propovijedi (Jš 23 i 24; 1 Sam 12; 1 Kr 2,1-9; Jr 7), popisi (Post 10; Jš 15-19; Br 33; 1 Kr 4,7-19) i kulturni propisi (Lev 1-7). Od posebnog je značenja biblijska naracija koja obuhvaća vrste kao što su povijest (Jš sve do 2 Ljet; Dj), izvještaji ili anali (1 Kr 11,41; 14,19.20), autobiografije (Ezr i Neh), izvještaji o snovima i viđenjima (Post 37,5-10; 40,9-19; 41,1-7; Zah 1-6) i proročke autobiografije (Iz 8,1-3; Jr 36; Dn 1-6).

Nedavna istraživanja usmjerena su posebno na naracije kao književnu vrstu koja zahtijeva složeno umijeće. Premda je suvremeno kritičko izučavanje uglavnom sklono naracije smatrati tvorevinom mašte, istraživač Biblije koji prihvaća izvještaj kao stvarnu povijest, može imati koristi od pomnog istraživanja kako je nadahnuti pisac oblikovao svoje izlaganje da bi istaknuo važne točke. Osnovni parametri naracije, koji su potrebni za razumijevanje tijeka izvještaja, jesu: pisac (ili nevidljivi govornik) i čitatelj, opći pogled ili perspektiva, redoslijed zbivanja i njihovi uzajamni odnosi, zaplet, osobe i njihova karakterizacija, sredina i načini komentiranja ili retorika koja se rabi pri iznošenju.

b. Poezija. Pjesnički dijelovi Svetoga pisma (približno 40 posto Staroga i različiti dijelovi Novoga zavjeta) u mnogim suvremenim izdanjima Biblije prikazani su u stihovima. Biblijska poezija ima posebne značajke kojima moramo ukratko posvetiti pozornost.

Glavna značajka hebrejske poezije jest “paralelizam” ili “misaona rima” (nasuprot “zvučnoj rimi”). Poetski paralelizam tradicionalno je podijeljen na tri glavne vrste: (1) sinonim, u kojem dva reda pjesme ponavljaju sličnu misao (Ps 1,2.5; 103,10); (2) antiteza, u kojoj dva reda iznose

suprotne misli (Ps 1,6; 37,21 i mnoge poslovice) i (3) sinteza, u kojoj je drugi red dodatak prvome kao dovršetak, proširenje ili pojačanje (Ps 2,6; 103,11). Ova osnovna značajka hebrejske poezije očita je u suvremenim prijevodima kao i u izvornom jeziku.

Hebrejska poezija uz to ima i metar, premda on nije tako jasno definiran kao u grčkoj poeziji. Metar definiraju posebni naglasci; svaka se naglašena hebrejska riječ broji kao metar. Posebna vrsta metra je *qînāh* ili "tužaljka" koja ima stih s tri naglašena sloga nakon kojega slijedi stih s dva naglašena sloga (3:2). Mnogi psalmi "tužaljke", u kojima pisac upućuje Bogu bolne molbe za pomoć, kao i cijela knjiga Tužaljki, imaju ovaj "dugi-kratki" metar, za koji neki smatraju da je "dugo udisanje i kratko izdisanje" onoga koji jadikuje. Metrički element poezije nije toliko vidljiv u prijevodu, premda se dugi-kratki metar često prevodi u duge i kratke stihove.

Biblijski su se pisci služili mnogim drugim književnim sredstvima i stilističkim elementima, posebice u poetskim dijelovima Svetoga pisma. Često nalazimo uporabu oblika inkluzije (isti izraz na početku i na kraju: Ps 8; 103), akrostiha (stihovi ili skupine stihova počinju slovima alfabeta: Ps 9; 10; 25; 34; 119; 145), poredbe (počinje riječju *sličan* ili *kao*: Hoš 7,11), metafore (preneseno značenje: Ps 23,1; Hoš 10,1; Iv 10,7.9.11), sinegdohe (dio se uzima za cjelinu; Iz 52,1.2), onomatopeje (oponašanje zvukova: Jr 19,1.10; Iz 17,12.13; Ps 93,4), asonance (ponavljanje samoglasnika: Iz 5,7), paronomazije (igra riječima: Am 8,2.3; Mih 1) i personifikacije (Izr 8). Svi ovi književni elementi pridonose oblikovanju poruke.

Svaka od ovih posebnih književnih vrsta ima posebne karakteristike koje su često značajne za tumačenje poruke. Književni oblik i teološko tumačenje idu ruku pod ruku: određivanje i razumijevanje književne vrste pojasnit će teološko značenje.

Više književnih oblika (usporedbe, proročanstva i apokalipsa) uključuju prošireno značenje ili ispunjenje, o kojem će biti riječi u dijelu o teološkom kontekstu i analizi (vidi III. E. 3).

3. Književna struktura

Književna struktura ulomka kao i njegovog šireg književnog okvira važna je za analizu. Ona često otkriva tijek misli ili središnju teološku temu.

U proznim dijelovima Svetoga pisma, kao što su novozavjetne poslanice, korisno je napraviti skicu ulomka označivanjem manjih informacijskih jedinica naslovima i podnaslovima. U takvoj skici možemo nazrijeti značajne misaone uzorke. Mnogi od koraka koji se rabe pri uspostavljanju granica ulomka (vidi III. C. 1) korisni su i pri identificiranju manjih cjelina unutar odlomka.

Temeljita analiza biblijske građe pokazuje da su biblijski pisci često pomno strukturirali retke, poglavlja, knjige, pa čak i nekoliko knjiga u umjetničko književno djelo. Književna struktura često slijedi temeljne elemente književnog oblika ulomka. Tako, na primjer, parnica povezana s proročkim savezom (hebr. *rib*) obično sadrži određene elemente; književna struktura Miheja 6 (koju prorok posebno označava kao *rib*, Mih 6,1.2) slijedi ovaj temeljni uzorak podizanja parnice.

Posebnu pozornost zahtijevaju dvije književne strukture koje se temelje na pjesničkom paralelizmu. Uobičajeno sredstvo književnog strukturiranja jest "paralelizam blokova" ili "pansko pisanje" koje slijedi model sinonimskog paralelizma u pojedinim pjesničkim stihovima. "Paralelizam blokova" ili "pansko pisanje" kao tehniku strukturiranja nalazimo u biblijskim

knjigama kao što su Jošua i Jona: redosljed prve polovine knjige ponavlja se u drugoj polovini. Drugo uobičajeno sredstvo književnog strukturiranja u Svetome pismu jest obrnuti paralelizam (ili hijazam; dobio je ime po grčkom slovu *hi* u obliku slova X) koji slijedi uzorak antiteičkog paralelizma u dva uzastopna stiha pjesme. Primjer hijazma ABCB¹A¹ u jednom retku složenog kao u "zrcalu" nalazimo u Amosu 5,5 kod spominjanja gradova:

A Ne tražite *Betela*,
B ne idite u *Gilgal*,
C ne putujte u Beer-Šebu,
B¹ jer će *Gilgal* biti odveden u izgnanstvo,
A¹ a *Betel* će se prometnuti u ništa.

Ovaj smo redak analizirali kao dio veće hijastičke strukture koja obuhvaća Amos 5,1-17, a ona je opet dio još većeg hijazma, cijele Amosove knjige. Hijastičke strukture nalazimo u više od pedeset psalama, kao i u dijelovima Pisma koji obuhvaćaju nekoliko poglavlja (izvještaj o potopu u Post 6-9; Propovijed na Gori, Mt 5-7 i Heb 6-10). U nedavno provedenim istraživanjima nađene su hijastičke strukture čitavih biblijskih knjiga i blokova knjiga.

Uporabom hijastičke strukture biblijski pisac često pokazuje što je od posebnog značenja za nadahnutog pisca, budući da se poanta nalazi u sredini hijazma. Na primjer u Psalmu 92, u Pjesmi za subotu, prije i poslije središnjeg stiha nalazi se po sedam stihova, a svaki od njih sadrži dva stiha u poetskom paralelizmu; no središnja tvrdnja psalma: "A ti, Jahve, dovijeka uzvišen ostaješ" (r. 9), nalazi se u središtu hijazma i u pjesmi nema odgovarajućeg paralelnog stiha. Time je istaknuta poanta psalma u književnoj strukturi kao i u teološkom značenju.

Paralelne strukture u Svetome pismu često osvjetljavaju tekst svojim sparivanjem ili ponavljanjem. Ono što je jasno u prvoj polovini strukture, može pomoći u rasvjetljavanju odgovarajućih strukturnih elemenata u drugoj polovini. Tako, na primjer, hijastična kompozicija u Zahariji potvrđuje mesijanski karakter najvažnijih ulomaka zato što su strukturni elementi koji se s njima slažu očito mesijanski. I u Hebrejima 6,17-20 spominjanje Isusova ulaska "iza zastora" objašnjeno je odgovarajućim strukturnim elementom Isusova ulaska "kroz zastor" u Hebrejima 10,19.20; ovo jasno pokazuje da oba teksta govore o svečanom otvaranju nebeskog Svetišta.

Tumač ne smije u tekstu vidjeti strukture koje u njemu ne postoje. Iz samoga teksta mora proisteći stroga kontrola kako bismo bili sigurni da mu onaj tko proučava taj dio Biblije umjetno ne nametne neku shemu ili strukturu. U ove se unutarnje kontrole ubrajaju srodne *teme*, pojmovi ili motivi i, što je još važnije, odgovarajuće *ključne riječi* i porodice riječi. Što su verbalne i strukturne paralele određenije, to možemo biti sigurniji da struktura odgovara ulomku. Međutim, nije uvijek moguće odrediti je li pisac svjesno radio na strukturi ili je ona bila toliko dio njegova književnog pristupa da se pojavila spontano ili je potekla izravno od Božjeg nadahnuća.

D. Analiza redak po redak

Konačni je cilj proučavatelja Biblije doprijeti do jasnog, izravnog značenja Svetoga pisma. Na osnovi načela jasnoće Pisma (vidi II. C. 3), tekst valja prihvatiti u njegovom prirodnom smislu ako ne postoji jasan dokaz da se biblijski pisac koristio slikovitim jezikom. Na primjer, u

Otkrivenju 1,7 gdje Ivan piše da Isus „dolazi s oblacima i gledat će ga svako oko“ (JB), kontekst ukazuje na stvarne oblake, a ne slikoviti prikaz “nevolja” ili neko drugo simboličko značenje. (O prepoznavanju i tumačenju simbola vidi III. E. 3. a.)

U nastojanju da shvati prirodni smisao nekog biblijskog ulomka, tumač mora pomno analizirati svaki redak obraćajući pozornost na važne elemente gramatike i sintakse (ustroj rečenice) i na značenje ključnih riječi u kontekstu.

1. Gramatika i sintaksa

Novozavjetni pisci primjerom pokazuju koliko im je stalo da vjerno prenesu gramatičko-sintaktičke konstrukcije starozavjetnog izvornika i tako značenje starozavjetnog teksta jasno prenesu novozavjetnim čitateljima. Odličan primjer osjetljivosti na gramatiku i sintaksu nalazimo u Hebrejima 1,8.9 kada novozavjetni pisac citira Psalam 45,7.8. Apostol prepoznaje da hebrejski izvornik ukazuje na Boga kojega je Bog istodobno pomazao, i time nagoviješta odnos između Oca i Sina u Trojstvu (“Prijestolje tvoje, Bože ... zato te Bog, tvoj Bog, pomazao.”). Drugi je primjer kad Isus i novozavjetni pisci citiraju Psalam 110,1 (Mt 22,44 i sinoptičke paralele; Dj 2,34.35; Heb 1,13). Nadahnuti tumači jasno su shvatili mesijanski element u sintaksi Davidovih riječi. “Riječ Jahvina [Otač] Gospodinu mojemu [Sinu]: ‘Sjedi mi zdesna.’”

Slijedeći biblijske prethodnike, suvremeni tumač treba obratiti pozornost na gramatiku i sintaksu ulomka koji analizira da bi shvatio njegovo značenje. Za to je korisno pogledati formalni prijevod (riječ po riječ) ulomka kako bismo osjetili rečeničnu konstrukciju i zamijetili sve što bi bilo neobično ili teško u gramatici ili sintaksi.

Temeljito poznavanje hebrejske, aramejske i grčke gramatike i sintakse bilo bi, naravno, idealno, ali danas nam je na raspolaganju niz pomagala za proučavanje, koja tumača uvode u osnovne značajke hebrejskog i grčkog leksičkog sustava i druge jedinstvene gramatičke karakteristike ovih jezika te pružaju ključ za analizu cijeloga Starog i Novog zavjeta pomoću gramatičke i leksičke raščlambe pojedinih riječi. Gramatički dijagram ili sintaktički prikaz teksta na izvornom jeziku ili suvremenim izdanjima pomoći će nam da shvatimo tijek misli u ulomku. Takve mehaničke skice mogu, na primjer, biti posebno korisne za novozavjetne poslanice u kojima je konstrukcija rečenice često vrlo složena.

2. Proučavanje riječi

Brojni primjeri u Svetome pismu pokazuju brigu novozavjetnih pisaca da vjerno prenesu značenje ključnih riječi nekog starozavjetnog teksta. Pogledajmo kako Pavao citira tekst “Pravednik će živjeti od vjere” (u Rim 1,17, citira Hab 2,4); Matejev odabir riječi *parthenos* iz Septuaginte, “djeвица” (Mt 1,23), kako bi najbolje opisao hebrejsku riječ *‘almāh* iz Izaije 7,14 i Kristovu uporabu riječi “bogovi” (Iv 10,34 kao citat Ps 82,6).

Slijedeći novozavjetne prethodnike, suvremeni tumač mora pažljivo proučavati ključne riječi u ulomku koji analizira. Ovakvo proučavanje riječi danas je mnogo bitnije i važnije jer biblijski hebrejski, aramejski i grčki *koine* više nisu živi jezici. Temeljito proučavanje neke riječi u ulomku obuhvaća istraživanje njezine etimologije, korijensko značenje, broj i učestalost

njezina pojavljivanja u Svetome pismu, njezin semantički dom, osnovna značenja, derivacije i izvanbiblijsku uporabu. Riječ treba proučavati u raznim kontekstima: kulturalnom, lingvističkom, tematskom i kanonskom.

Na sreću, dosta materijala nastalih na temelju istraživanja nalazimo u teološkim rječnicima i rječnicima koji obuhvaćaju osnovni leksik Staroga i Novoga zavjeta. Analitička konkordancija donosi pregled pojavljivanja pojedine riječi u izvornim jezicima i njezinu raznolikost primjenu.

Istodobno je vrlo bitno upamtiti da konačno značenje neke riječi donosi neposredni kontekst u kojemu se riječ ili izraz nalazi. Na primjer izraz "anđeo Gospodnji" u Starome zavjetu ponekad se odnosi na stvoreno anđeosko biće, ali postoje brojni slučajevi u kojima neposredni kontekst pokazuje da se radi o božanskom biću, naime o predtjelovljenom Sinu Božjem (Post 16,7-13; 22,11-18; Izl 3,2.4.6; Suci 13,3-22). Uz to hebrejski pojam *elep* može značiti "tisuću" ili "klan". Neki smatraju da tekst u Izlasku 12,37 govori o šest stotina klanova, a ne o 600.000 Izraelaca koji su napustili Egipat. Premda je to teoretski moguće, Izlazak 38,25.26 izvještava o ukupnoj količini srebra koja je prikupljena od 603.550 Izraelaca za gradnju Svetišta, što je pola šekela na svakog muškarca; ovaj račun vrijedi samo ako *elep* znači "tisuću", a ne "klan".

Neke riječi koje su bitne za biblijsku doktrinu jesu na primjer "zauvijek" (hebr. *ôlām*, grčki *aiōnios*), koja ne znači "bez kraja" u smislu patnje zlih u paklenom ognju; "kajanje" od strane Boga (*nāam*, "žaliti", "pokrenut na sažaljenje", "smekšati se") koje se razlikuje od čovjekovog "kajanja" (*šûb*, "okrenuti se, pokajati se") i *ta hagia*, "svetinja", u Hebrejima 9,8 gdje slijedi uobičajenu uporabu u Septuaginti i odnosi se na *cijelo* Svetište, a ne samo na Svetinju nad svetinjama. Na kraju glagol *enkainizō* u Hebrejima 10,20 – koji je u Septuaginti službeni izraz za "ustoličenje" Svetišta (Br 7,10.11.84.88) – podrazumijeva da je Krist prigodom svojeg uzašašća ušao u nebesko Svetište da uspostavi službu u Svetištu, a ne da to bude početni dan Njegove posredničke službe.

E. Teološka analiza

Biblijski pisci daju obilje dokaza za određivanje teološke poruke nekog ulomka kao dio hermeneutičkog postupka. Na primjer Isus razotkriva dalekosežne teološke posljedice Dekaloga u svojoj Propovijedi na gori (Mt 5,17-28). Jeruzalemski sabor istaknuo je teološku važnost Amosa 9,11.12 – da nezabošci ne moraju postati Židovi da bi mogli postati kršćani (Dj 15,13-21). Pavao vidi teološku bit grijeha u različitim starozavjetnim ulomcima (Rim 3,8-20) i pravednost po vjeri u svojem tumačenju Postanka 15,6 i Psalmu 32,1.2 (Rim 4). Petrova propovijed na Pedesetnicu (Dj 2) ocrtava teologiju uspostavljanja eshatologije kakvu nalazimo u Joelu 2, a njegova Poslanica istražuje teološke dimenzije Mesijina djela pomirenja kako je prikazano u Izaiji 53 (1 Pt 2,21-25).

1. Metode teološkog proučavanja

Sukladno tumačenju starozavjetnog Pisma od strane Isusa i novozavjetnih pisaca, postoji niz plodnih metoda za razumijevanje teološke poruke Svetoga pisma.

a. Metoda proučavanja knjigu po knjigu. Nadahnuti pisci kao što je bio Ivan, pisac Otkrivenja, pozivaju čitatelje da proučavaju cijelu biblijsku knjigu (Otk 22,18.19). Svaki je biblijski pisac otkrio jedinstvenu perspektivu u okviru cjelovitosti i sklada biblijske istine. Stoga se i te

kako isplati proučiti čitavu knjigu i shvatiti njezin teološki smjer. Često je potrebno višeput pročitati cijelu knjigu, dok god pišćeva poruka ne zaokupi pozornost istraživača i na površinu jasno izbiju različite teme, koncepti i motivi. Ponekad se poruka nalazi u jedinstvenoj glavnoj temi s različitim podtemama i motivima, dok u drugim slučajevima postoji nekoliko paralelnih tema. Dobro je napraviti nacrt knjige, skicirati tijekom misli biblijskog pisca. U ovom će procesu često pomoći razumijevanje književne strukture knjige (vidi III. E. 1. e).

b. Izlaganje redak po redak. Petrove i Pavlove propovijedi (Dj 2; 3; 13) ilustriraju metodu tumačenja nekog biblijskog ulomka redak po redak. U ovakvom proučavanju ističu su osnovna teološka načela i istine koje proizlaze iz ulomka i danas imaju praktičnu primjenu. Važno je posvećivati pozornost jednom po jednom retku Svetoga pisma, dok marljivo proučavanje i razmišljanje pod vodstvom Svetoga Duha ne učini značenje jasnim.

c. Tematsko/predmetno proučavanje. Tematska metoda jasno je prikazana u Isusovom propovijedanju (Lk 24,25-27). Ovom metodom uzimamo određene biblijske teme i dopuštamo da Pismo protumači Pismo (vidi II. C), dok o određenoj temi ne prikupimo sve biblijske podatke i usporedimo ih. Pritom je od najvećeg značenja uporaba konkordancija i pozivanje na druge tekstove kako bismo otkrili ključne riječi i pojmove. Primjeri glavnih biblijskih tema koje tako istražujemo jesu subota, drugi Kristov dolazak, smrt i uskrsnuće, spasenje, Svetište, pokajanje i sud.

Ponekad ovaj pristup može obuhvatiti neki trenutačni životni problem, neku trenutačnu potrebu, neko trenutačno pitanje; tada treba naći sve što Sveto pismo govori o tom predmetu ili problemu. Ovakav način proučavanja može obuhvatiti analizu riječi, uporabu biblijskih citata uz pojedine retke ili temeljito ispitivanje jednog jedinog ulomka.

U proučavanju bilo koje teme ili predmeta moramo poštovati četiri prije iznesena načela (II. A–D). Bitno je da prikupimo *sve* što Sveto pismo govori o nekom predmetu, i to redom koji neće iskriviti njegovu poruku. Zbog načela dosljednosti Svetoga pisma, prema kojem su svi dijelovi Pisma suvisli i skladni, ne možemo uzeti jedan ulomak, a drugi ukloniti. Isto tako moramo slijediti načelo jasnoće Pisma. Kad pri tematskom proučavanju poštujemo ova načela, tada neće biti mjesta nelegitimnoj metodi “dokazivanja” tekstovima kojom ljudi prikupljaju ulomke iz različitih dijelova Pisma bez obzira na njihov izvorni kontekst, pa ih rabe da “dokažu” nešto što oni ne uče.

d. Perspektiva “velike središnje teme”. Novozavjetni pisci smještaju svoje teološke analize posebnih ulomaka u okvir šireg konteksta mnogostruke “velike središnje teme” Svetoga pisma, koju nalazimo na početnim i završnim stranicama Biblije (Post 1–3; Otk 20–22). Ona obuhvaća: stvaranje i izvorni božanski plan za ovaj svijet, Božji karakter, pojavu kozmičkog moralnog sukoba, plan otkupljenja i obnove usredotočen u Kristu i Njegovom djelu pomirenja, eshatološki sud i na vrhuncu povijesti kraj grijeha.

Više novozavjetnih tekstova pokazuje da su ovo središnje teme. Prema Isusu, starozavjetna Pisma svjedoče za Njega (Iv 5,39-47). Pavao na sličan način razumije kristološko usmjerenje Pisma kad odlučuje propovijedati “Isus Krista, i to razapetoga” (1 Kor 2,2), i soteriološko usmjerenje: Pisma “mogu učiniti mudrim za spasenje po vjeri u Krista Isusa” (2 Tim 3,15). Osim toga on prepoznaje kozmički doseg i posljedice Evanđelja o spasenju kako ga objašnjava iz Svetoga pisma (Kol 3,11). Njegovo životno usmjerenje, zasnovano na Pismu, nesumnjivo je eshatološko (Fil 3,13.14).

Ljepotu i jedinstvo Svetoga pisma možemo promatrati tako da za svaki ulomak koji proučavamo postavimo pitanje: Kako ovaj ulomak pridonosi razumijevanju velike središnje teme Svetoga pisma? Tako je "velika središnja tema" putokaz koji pruža jedinstvo i sklad i daje konačno značenje raznim drugim temama Pisma.

e. Analiza književne strukture. Književna struktura neke knjige često je ključ za jasnije razumijevanje njezine teološke poruke ili određivanje središnjeg teološkog usmjerenja knjige (vidi III. C. 3). Na primjer, mnogi su istraživači Staroga zavjeta analizirajući Ponovljeni zakon zaključili da je on strukturiran po uzoru na međunarodne vazalske saveze onog vremena: (1) preambula ili uvod vrhovnog vladara (Pnz 1,1-5); (2) povijesni prolog ili izjava o prijašnjim dobročinstvima koja je vladar učinio vazalu (Pnz 1,6-4,49); (3) opći uvjeti (Pnz 5-11); (4) posebni uvjeti (Pnz 12-26); (5) blagoslovi i prokletstva (Pnz 27; 28); (6) svjedoci (Pnz 30,19; 31,19; 32,1-43). Prepoznavanje književne strukture saveza u ovoj knjizi osvjetljava bitne teološke elemente zavjetnog odnosa između Boga i ljudi. Upravo kao što je u hetitskim ugovorima (savezima) poziv na poslušnost bio utemeljen na zahvalnosti za ono što je vrhovni vladar već učinio za vazala, tako su Božje zapovijedi iznesene nakon podsjećanja kako je On već izbavio Izraela prigodom izlaska iz Egipta. Zbog toga poziva narod na poslušnost Bogu ne zato da bi ga izbavio, nego zato što je već izbavljen pa sada može odgovoriti iz zahvalnosti za ono što je Bog već učinio. Ponovljeni zakon tako odbacuje pravednost po djelima i podupire prioritet božanske otkupiteljske milosti.

U drugom primjeru hijastična struktura Petoknjižja ističe Levitski zakonik kao vrhunac Božjeg otkrivenja. U samom Levitskom zakoniku Dan pomirenja, kako je opisan u 16. poglavlju, vrhunac je hijastične strukture. Najsvetiji dan u židovskoj godini, na koji najsvetija osoba na zemlji (veliki svećenik) odlazi u najsvetije mjesto na zemlji (u Svetinju nad svetinjama) da obavi najsvetije djelo u cijeloj godini – odvojen je za središnje poglavlje Tore. Njegovo smještanje u Levitski zakonik – dok se prije njega (Lev 1-15) stalno spominju krvi i žrtve, a poslije (Lev 17-23) ponavljaju pozivi na svetost – uravnotežena je teološka perspektiva Dana pomirenja.

2. Problematični teološki ulomci

Pri rješavanju problematičnih teoloških ulomaka, posebno u pitanjima vezanima uz Božji karakter ili prividno iskrivljavanje istine, od koristi mogu biti ova pitanja:

a. Kakva je sveopća slika Božjeg karaktera u Svetome pismu, posebno kako je otkriven na Golgoti? Ne smijemo zaboraviti da Otac i Sin imaju isti karakter (Iv 14,9) i da je Bog isti u Starome i Novome zavjetu (Iv 8,58). Pravilno shvaćeni u sveobuhvatnom kontekstu velike borbe, svi će tekstovi Svetoga pisma prikazati suvislu i dosljednu sliku Božjeg karaktera. (Vidi *Velika borba*, I-V.)

b. Koje dodatne posebne informacije, bitne za problematični ulomak, nalazimo na drugim mjestima u Svetome pismu ili u izvanbiblijskoj građi? Često neka prividna teškoća u Svetome pismu postaje jasnom kad se uzmu u obzir sve biblijske činjenice. Jedan je primjer Uzina pogibija. Na prvi pogled čini se da je Uza bez ikakve zle namjere pružio ruku da spriječi pad Kovčega (2 Sam 6,3-7), ali slika postaje jasnija kad shvatimo da je Kovčeg bio u Uzinoj kući u Kirjat Jearimu oko dvadeset godina na brizi njegovog oca Abinadaba (1 Sam 7,1; 2 Sam

6,3). Tijekom tog vremena Uza je očito izgubio osjećaj svetosti Kovčega; prisnost se izrodila u nepoštovanje. Ovo nepoštovanje svetoga vidljivo je i u kršenju jasne božanske zapovijedi o prijenosu Kovčega: samo su ga svećenici smjeli dotaknuti (Br 4,15), a leviti su Kovčeg trebali nositi na ramenima, a ne voziti kolima (Br 7,9). U cijelom Svetome pismu Bog smatra nepoštovanje ozbiljnim grijehom (usp. 2 Kr 2,23.24; Lev 10,1-3), jer je poštovanje Boga temelj odnosa između ljudskih bića i Boga.

Još jedan primjer kako drugi biblijski podaci rasvjetljavaju neki teološki problem nalazimo u psalmima proklinjanja (Ps 35; 58; 69; 109; 139). Božji pomazanik David u njima ne pokazuje izljev ljudske srdžbe, već na poseban način i dosljedno zaziva prokletstva saveza iz Ponovljenog zakona 28 i Levitskog zakonika 26. On moli Boga da bude vjeran svojem Savezu time što će pustiti obećana prokletstva na one koji su ustali protiv Njega.

Primjer izvanbiblijske građe koja osvjetljava neki teološki problem jesu suvremeni dokazi o zloći Amorejaca u vrijeme osvajanja Kanaana (Post 15,16; Izl 13,5). Pločice iz Ras Šamre (Ugarita) ukazuju na strahoviti razvrat i neobuzdano nasilje u kanaanskim vjerskim obredima. Njihova raskalašenost dovela je do toga da Kanaanci nisu bili u stanju reagirati na djelovanje Božjega Duha. Bog je u svojoj milosti kao i pravednosti, objavio da Mu ne preostaje drugo nego izvršiti sud.

c. Postupa li Bog kao božanski kirurg koji odsijeca zaražene dijelove da bi spasio tijelo?

Bog sasvim jasno izlaže ovo načelo kao razlog za smrtnu kaznu kada djeca ogreznu u nepoštovanje i buntovnosti: "Sav će Izrael to čuti i bojat će se." (Pnz 21,21) To se dogodilo i u pobuni Koraha, Datana i Abirama (Br 16). Ovo načelo, osim toga, objašnjava Božje postupanje s onima koji su spomenuti pod prethodnim načelom i drugima kao što su Akan (Još 7) i Ananija i Safira (Dj 5). Sud nad jednim ili nekoliko njih naveo je druge na pokajanje i poštovanje Boga i spriječio potrebu za kažnjavanjem mnogih.

d. Rješava li razumijevanje hebrejske misli teškoće u tumačenju? Starozavjetni pisci ne

prihvaćaju mitološku, politeističku teologiju koju su zastupali njihovi susjedi na Bliskom istoku i često joj se otvoreno protive. Jednako tako model teološke misli novozavjetnih pisaca, premda izražen na grčkom jeziku, ostaje u granicama hebrejske misli i ne usvaja strane misaone oblike prevladavajuće kulture koja ih okružuje, kao što su gnosticizam i Platonov dualizam. Tumač mora paziti da drevni način razmišljanja stanovnika Bliskog istoka, Grka ili današnjice ne učitava u hebrejsku misao Svetoga pisma. Prepoznavanje hebrejske misli rješava mnoge prividne probleme u tekstu. Na primjer, hebrejska misao često ne odvaja uzrok od djelovanja. Snažno potvrđujući Božju suverenost, biblijski pisci ponekad pripisuju Bogu odgovornost za djela koja nije izravno učinio, ali je dopustio da se dogode. Zato ulomke, u kojima stoji da je Bog "otvrdnuo srce faraonu" (Izl 9,12), moramo promatrati u svjetlu ulomaka koji u istom kontekstu kazuju da "je faraonovo srce bilo okorjelo" i "opet ukruti faraon srce svoje" (Izl 8,15.27; usp. 9,35). Bog je "otvrdnuo" faraonovo srce jer je odbio odgovoriti na ponovljene pozive da Izraelu dopusti odlazak. Bog je inicirao okolnosti (pozive i zla) koje su navele faraona na odluku (da ukruti svoje srce). Još jedan primjer u 2. Samuelovoj 24,1 pokazuje kako je Gospodin potaknuo Davida da prebroji Izrael; u 1. Ljetopisa 21,1 piše da je to učinio Sotona. Jasno je da Bog nije izravno prouzročio Jobovu nesreću i patnje, ali je Sotoni dopustio da djeluje u određenim granicama (Job 1,6-12; 2,6); no ipak je sâm Bog rekao Sotoni: "[Ti si me] izazvao da ga upro-

pastim.” (Job 2,3) U hebrejskom načinu razmišljanja nema proturječnosti: za Boga se kaže da je uzrokovao ono što je zahvaljujući svojoj suverenosti dopustio.

e. Koji je Božji ideal u određenoj situaciji? Bog je Kanaancima dao četiri stotine godina milosti da se pokaju (Post 15,16). Osim toga, namjeravao ih je istjerati stršljenima i pomoću Anđela, da ih Izrael ne bi trebao uništiti svojim rukama (Izl 23,23.28). Ali Bog je izišao u susret Izraelovom nedostatku vjere pa je djelovao u manje idealnim uvjetima, nastojeći ih sve vrijeme vratiti idealu (vidi Izl 14; 15; 2 Kr 19; 2 Ljet 32; Iz 37; u ovim tekstovima naziremo idealan način Božjeg djelovanja).

Ovo načelo objašnjava božansko dopuštenje za rastavu braka u Mojsijevom zakonu. Isus je istaknuo da je Bog dopustio rastavu zbog okorjelosti njihovog srca, “ali u početku nije bilo tako” (Mt 19,8; Post 2,24).

f. Nije li Božje djelovanje sredstvo za privlačenje pozornosti Njegovog naroda kako bi Ga bio spreman poslušati? Ponekad Bog mora poduzeti, kako se nama čini, krajnje mjere da trgne svoj narod iz obamrlosti i grijeha. Takvi su bili različiti Ezekijini znaci-potstupci u danima koji su prethodili babilonskom sužanjstvu (Ez 4 i 5) i Božji nalog Hošei: “Idi, oženi se bludnicom!” u posljednjim danima milosti koji su preostali sjevernom kraljevstvu (Hoš 1,2).

Ovo načelo možda djelomično objašnjava dramatični prikaz na brdu Sinaju, kada je narod drhtao od straha (Izl 19,16-19). U Izlasku 20,20 Mojsije se služi igrom riječi kad rabi hebrejsku riječ za strah, koja ima dvostruko značenje: “Ne bojte se [ne užasavajte se]. ... Bog je došao samo da vas iskuša; da strah [poštovanje] pred njim ostane s vama te da ne griješite.” U isto vrijeme, prikaz moći i veličanstva na Sinaju nije bio protivan Božjem karakteru. On *jest* oganj što proždire (Pnz 4,24; Heb 12,29) i teofanija na Sinaju bila je samo blijedi odraz Njegove strahovite svetosti.

g. Postoji li još uvijek nešto što nije potpuno objašnjivo ili razumljivo? U ovom životu neće uvijek biti moguće razumjeti zašto Bog nešto čini onako kako čini. Neki problemi, kao što su stradanje i smrt nevine djece i mučenika, i nekažnjena okrutnost zlikovaca u ovom životu, ostat će neriješeni dok Krist ne dođe i učini sve kako treba. Neke probleme i božanske postupke razumjet ćemo potpuno tek kada nam sâm Bog jednom, u svjetlu velike borbe, otkrije zašto je morao tako postupiti ili se suzdržati da djeluje. No u Svetom pismu imamo dovoljno dokaza i odgovora da se istraživač Biblije može pridružiti pjesmi Mojsija i Janjeta: “Pravedni su i ispravni tvoji putovi, Kralju naroda!” (Otk 15,3)

3. Pisma ukazuju na ono što stoji iza njih

U ovome odjeljku razmotrit ćemo one dijelove Svetoga pisma koji sami po sebi ukazuju na ispunjenje koje nadilazi sebe, kao što su proroštva i slike, ili imaju značenje koje nadilazi sebe, kao što su simbolizam i usporedbe.

a. Proroštvo. Više općih zaključaka koji proistječu iz svjedočenja Biblije o samoj sebi temelj su proročanstava. Prvo, Biblija jasno tvrdi da je Bog u stanju proreći bližu i daleku budućnost (Iz 46,10; Dn 2,45; 8,17-19; Otk 1,19); tumač ne smije odbacivati mogućnost pretkazivanja budućnosti i božansko predznanje. Drugo, proročanstva nisu dana da zadovolje znatiželju što će se dogoditi u budućnosti, već imaju moralne ciljeve kao što su utvrđivanje vjere (Iv 14,29)

i promicanje osobne svetosti u pripremi za Kristov dolazak (Mt 24,44; Otk 22,7.10.11). Treće, kontrolne mehanizme za tumačenje proročanstava moramo potražiti u samome Svetome pismu; da bi se tumačenje proročanstva moglo smatrati ispravnim, ono mora biti u potpunom suglasju s njegovim ispunjenjem.

Četvrto, razumijevanje književne strukture proročke knjige korisna je pomoć za pravilno tumačenje. Na primjer, hijastički raspored Otkrivenja sadrži dvije polovice koje slikaju, jedna povijesni, a druga eshatološki razvoj velike borbe. Osim toga, uvodni prizori Svetišta, koje nalazimo u strukturi čitave knjige Otkrivenja, pokazuju gdje u protoku povijesti počinje pojedini dio. Još jedan primjer je književna struktura knjige proroka Amosa, u kojoj je vrhunac hijazma peto poglavlje gdje prorok Izraelu upućuje žarke pozive na pokajanje, što jasno pokazuje uvjetnu narav Amosova proročanstva.

Peto, moramo biti posebno oprezni s *neispunjenim* proročanstvima. Svakako je primjeren Isusov savjet o prvenstveno moralnoj svrsi svih proročanstava: ona su dana *da možemo vjerovati kad se ostvare* (Iv 14,29). Prije nego što se ostvare, možda nećemo moći razumjeti svaku pojedinost proročanstva, čak ako nam je jasan osnovni prikaz događaja i zbivanja.

U samome Svetom pismu postoje dvije različite vrste proročanstava: "klasično" i "apokaliptičko". Hermeneutička pravila za ove vrste su različita pa ih je važno razlikovati. Razlike su obrađene u članku o biblijskoj apokalipsi. (Vidi Apokalipsa, II. A-F)

b. Tipologija. Osnovne značajke biblijske tipologije proistječu iz biblijskih tekstova u kojima novozavjetni pisci izričito označavaju svoje tumačenje Staroga zavjeta riječju *typos*, "tip", „pralik“, „protulik“, ili novozavjetno ispunjenje kao *antitypos* (vidi Rim 5,14; 1 Kor 10,6.11; Heb 8,5; 9,24; 1 Pt 3,21). Tipologiju možemo definirati kao proučavanje osoba, događaja ili institucija u povijesti spasenja koje je Bog posebno odredio da proročanski unaprijed prikažu svoje eshatološko ispunjenje u Kristu i evanđeoskim stvarnostima koje je ostvario Krist.

Biblijsku tipologiju možemo pojasniti ako je prikazemo nasuprot drugim pristupima Svetome pismu. Pet istaknutih značajki tipologije jesu:

(1) **Tipologija je ukorijenjena u povijesti.** Ona ne gubi iz vida stvarne povijesne karakteristike osoba, događaja ili institucija o kojima je riječ. To je suprotno alegoriji koja zanemaruje ili čak odbacuje jasan povijesni smisao.

(2) **Tip ukazuje na budućnost.** Ovo je suprotno simbolu koji je sam po sebi prikaz istine neograničen vremenom. Međutim i simbol može postati tip ako se rabi u određenom tipološkom kontekstu. Na primjer, janje u Svetome pismu simbolizira blagost i nevinost, dok povezano sa Svetištem postaje simbolički tip Božjeg Janjeta, Mesije.

(3) **Tip govori o budućem, ali ne određeno ili verbalno.** On se razlikuje od proročanstva. I tipologija i proročanstva govore o budućnosti: tip nijemo (kao osoba, događaj ili institucija), a proricanje verbalno. Tipologija i verbalno proricanje idu ruku pod ruku budući da je svaki tip poistovjećen s nekim verbalnim pokazateljem u Svetome pismu.

(4) **Tipologija podrazumijeva jaču podudarnost – antitip je veći od tipa** (vidi kako je Isus proglasio "da je ovdje nešto veće od hrama", Mt 12,6.41.42). Nju treba razlikovati od duhovne ilustracije ili usporedbe kao što je Petrov poziv da žene budu trijezne i skromne kao Sara (1 Pt 3,1-6). Sara je primjer, model ponašanja, ali nije tip.

(5) Tip je božanski određen kao prikaz antitipa. Ovo se razlikovanje protivi prirodnoj analogiji koju su mnogi suvremeni znanstvenici nazvali tipologijom. Postoje mnoge slične situacije u Svetome pismu, ali novozavjetni pisci rabe riječ "pralik" za povijesne stvarnosti koje je Bog božanski odredio da budu nagovještaj njihovog antitipskog ispunjenja.

U svojem istraživanju tipološkog ispunjenja starozavjetnih osoba, događaja i institucija, novozavjetni pisci ne čitaju u Starome zavjetu ono čega u njemu nema. Oni ostaju vjerni starozavjetnim Pismima koja su već pokazala koje je osobe, događaje i institucije Bog odredio da služe kao tipovi. Novozavjetni pisci jednostavno najavljuju antitipsko ispunjenje onoga na što su starozavjetni pisci već ukazali. Na primjer Ivan najavljuje da je Isus antitipski Mojsije i poziva se na Ponovljeni zakon 18,15-19, gdje je prorečeno da će Mesija biti novi Mojsije (vidi Iv 1,21; 6,14). Tako Hebrejima 8,5 objavljuje tipološki odnos između zemaljskog i nebeskog Svetišta, a zaključak potvrđuje citiranjem starozavjetnog pokazatelja tipologije Svetišta, Izlazak 25,40.

Novozavjetni pisci ne daju iscrpni popis starozavjetnih tipova, ali pokazuju hermeneutički postupak, prema starozavjetnim pokazateljima, kako se identificiraju biblijski tipovi. Osim toga, Isus i novozavjetni pisci pod nadahnućem ističu novozavjetne događaje koje je Bog odredio da budu tipovi kasnijih zbivanja u planu spasenja (na primjer razorenje Jeruzalema je tip kraja svijeta, Mt 24).

Svi novozavjetni pisci djeluju u istom eshatološkom okviru kad najavljuju narav tipološkog ispunjenja. Postoje tri aspekta eshatološkog ispunjenja starozavjetnih tipova: (1) temeljno ispunjenje u Kristu pri Njegovom prvom dolasku; (2) iz njega izvedeno duhovno ispunjenje u Crkvi, koja je individualno i zajednički tijelo i (3) konačno, slavno ispunjenje prigodom Kristovog drugog dolaska i onoga što slijedi nakon njega. Na primjer, Isus je antitipski Izrael (Mt 2,15); Crkva kao Kristovo tijelo je "Božji Izrael" (Gal 6,16), a apokaliptičke 144 tisuće na kraju vremena antitip su dvanaest Izraelovih plemena (Otk 7; 14,1-5; 15,1-4).

Ono što vrijedi za povijesnu (ili horizontalnu) tipologiju, vrijedi i za tipologiju vertikalne dimenzije, naime tipologiju Svetišta: postoje tri aspekta eshatološkog ispunjenja. Tako je Isus antitipski hram (Iv 1,14; 2,21; Mt 12,6), Crkva kao Njegovo tijelo je Božji hram, pojedinačno i zajednički (1 Kor 3,16.17; 2 Kor 6,16), a Otkrivenje prikazuje apokaliptičko postojanje "stana" Božjeg među ljudima (Otk 21,3). Postoji još jedan aspekt u tipologiji Svetišta: nebesko je postojalo prije zemaljskog (Izl 25,40; Heb 8,5), pa je ono nadmoćnija vertikalna dimenzija u starozavjetnoj i novozavjetnoj povijesti. Starozavjetno Svetište ukazivalo je na nebeski original, ali i unaprijed na Krista, Crkvu i apostolski hram.

Nije bitna svaka najmanja pojedinost tipa. Na primjer, postoje opisi triju različitih zemaljskih Svetišta/hramova koji odgovaraju tipologiji nebeskog hrama (Mojsijev Šator sastanka, Salomonov hram i eshatološki hram u Ezekielu 40-48). Svaki je bio drugačiji (po uporabljenom materijalu, broju komada namještaja, dimenzijama i dr.), ali su određene osnovne konture bile stalne (broj odjela, vrsta namještaja, prostorni omjeri, obredi i sudionici, sveta vremena i dr.). Ovi zajednički elementi ukazuju na osnovne obrise tipologije Svetišta, koji su ukratko sažeti u Hebrejima 9,1-7.

c. Simbolizam. Simbol je sam po sebi vremenski neograničen prikaz istine. Tako janje simbolizira nevinost; rog snagu. No simboli u Svetome pismu često postaju gradbene jedinice proroštva i tipologije. Tako janje u Svetištu simbolizira Krista, Janje Božje (Iv 1,29); četiri roga i mali rog u Danielu prikazuju posebne političke ili vjersko-političke sile. (Vidi Apokaliptika, II. E.)

Osnovna načela u tumačenju simbola Svetoga pisma moguće je izvesti iz njihove uporabe u samome Svetome pismu.

d. Usporedbe. Puna trećina Isusova nauka koji je zapisan u Mateju, Marku i Luki, u obliku je usporedbi (oko četrdeset). Usporedbe nalazimo i u Starome zavjetu: na primjer Natanova usporedba o ovčici (2 Sam 12,1-4) i Izaijina o vinogradu (Iz 5,1-7). Starozavjetna riječ za "usporedbu", *māšal*, uobičajena je i za "poslovice" u Izrekama, pa tako otkriva mudrosno podrijetlo Isusovih usporedbi. Novozavjetna riječ za "usporedbu" je *parabolē*, s etimološkim značenjem "staviti uz" poradi uspoređivanja.

Usporedba ima niz različitih oblika: poslovice ("Liječniče, izliječi sam sebe!" Lk 4,23), metafore (čupanje biljke, Mt 15,13), ilustracije (usporedbe o vinskim mjehovima, Lk 5,36-38), poredbe (o gorušičnom zrnu, Mk 4,30-32), priče (o deset djevica, Mt 25,1-13; o milosrdnom Samarijancu, Lk 10,29-37) i alegorijske usporedbe (o sijaču, Mk 4,1-9.13-20). Svi ovi oblici kojima se Isus služio imaju zajednički element: svakidašnji doživljaji uspoređuju se s istinama Njegova kraljevstva.

Mnoge Isusove usporedbe imaju samo jednu poruku, bilo da ju je izrekao Isus ili su je istaknuli pisci evanđelja (Mt 18,35; 20,16; Lk 15,7.10; 16,31). Ali ima i onih koje sadrže više poruka (npr. usporedba o sijaču, Mt 13,1-23). Otkrivanje značenja u dijelovima ove priče očito je opravdano zato što je Isus produbio njezino značenje i ukazao na njezino tumačenje. Ovo se razlikuje od alegorije u kojoj kasniji tumač učitava u tekst dublje značenje koje izvorno nije postojalo niti je izvorni pisac na njega ukazao.

F. Suvremena primjena

1. Pismo kao most između kulture i vremena

U slučaju Isusa i biblijskih pisaca Novoga zavjeta, suvremena primjena pojavila se prirodno iz njihovog teološkog tumačenja starozavjetnih ulomaka.

Biblijski pisci tvrde da teološke poruke Svetoga pisma nisu vezane uz kulturu niti se primjenjuju samo na određene ljude i određeno vrijeme, već su trajne i sveopće. Citirajući Izaiju 40,6-8, Petar snažno potvrđuje ovu istinu: "Jer ste ponovno rođeni, ne iz raspadljiva, nego neraspadljiva sjemena: riječju živoga i vječnoga Boga. Svaki je, naime, čovjek kao trava, sva njegova slava kao cvijet od trave: trava se osuši i cvijet joj otpadne, a riječ Gospodnja zauvijek ostaje! A to je ta riječ koja vam je naviještena kao Radosna vijest." (1 Pt 1,23-25)

Većina etičkih uputa u novozavjetnim evanđeljima i poslanicama mogu se smatrati praktičnom primjenom starozavjetnih ulomaka: na primjer Isusova primjena načela Dekaloga u Povijesti na gori; Jakovljeva primjena načela iz Levitskog zakonika 19; Petrove etičke upute utemeljene na pozivu: "Budite dakle sveti, jer sam svet ja." (1 Pt 1,16; citat uzet iz Lev 11,44.45; 19,2; 20,7)

2. Biblijska provjera određivanja trajnosti

Određeni dijelovi Staroga zavjeta, posebice ceremonijalni i obredni zakoni te primjena izraelskih građanskih i teokratskih zakona, više nemaju značenja za kršćane. Međutim, novozavjetni pisci ne određuju samovoljno koji su zakoni još na snazi, već dosljedno primjenjuju kriterije samoga Staroga zavjeta, koji pokazuju koji su zakoni sveopće obvezatni, a koji su ograničeni.

Starozavjetni *mišpātīm* ili građanski zakoni, ako su primjenjivi na Dekalog, imaju trajnu vrijednost u onome što određuju, ali je primjena njihovih načela vezana uz teokratsku vladavinu pa imaju ugrađeno "pravilo o ograničenosti". Kad je 34. godine došao kraj teokraciji (kao ispunjenje Dn 9,24 i po Stjepanu najavljen u „parnici saveza“ u Dj 7), prestala je i dužnost građanskih vlasti da provode ove zakone.

Na sličan su način žrtveno-obredni zakoni bili dio tipskog sustava ispunjeni u antitipu Isusu, koji je na Golgoti ostvario i u nebeskom Svetištu provodi ono što je bilo prikazivano u starozavjetnim obredima. "Pravilo o ograničenosti" ovih zakona nalazimo također u Starome zavjetu (Izl 25,9-40 [usp. Heb 8,5] ; Ps 40,7-9 [usp. Heb 10,1-10] i Dn 9,27).

U drugim slučajevima, kada je Bog izišao u susret okorjelosti srca Izraelaca –dopuštajući ropstvo i rastavu – i nije odmah ukinuo ova djela, Sveto pismo jasno pokazuje kakav je bio božanski ideal u početku (Post 1–3). Mojsijevo zakonodavstvo, koje je u svoje vrijeme bilo revolucionarno, ukazivalo je na edenski ideal. Novi zavjet priznaje i primjenjuje ovaj hermeneutički kriterij trajnosti "u početku" (vidi Mt 19,8).

U nekim slučajevima, kad možda nije jasno prelazi li neka božanska zapovijed granice vremena i kulture, Biblija pruža jasne pokazatelje njezine opće i trajne naravi. Tako, na primjer, zakon o čistoj i nečistoj hrani (Lev 11) treba gledati u kontekstu brojnih leksičkih, strukturnih i teoloških pokazatelja (u Starome i Novome zavjetu) da bi postalo jasno kako je to dio općeg obvezujućeg zakonodavstva; isto vrijedi i za zakone koji su neznabošcima bili zapovjedeni u Djelima 15.

Opće načelo, dakle, koje su izrazili i ilustrirali novozavjetni pisci u svojoj primjeni Pisma, jest da trebamo prihvatiti važeće biblijske upute koje prelaze granice kulture i vremena ako sâmo Sveto pismo ne pruži kriterije za ograničavanje. Međutim, nisu svi biblijski *postupci* nužno i biblijske *upute*. Život Božjih svetaca u Starome i Novome zavjetu, koliko god bio primjerman, bio je popraćen i pogreškama i grijehom: Biblija iznosi poštenu sliku njihova života i karaktera za naše ohrabrenje, ali i za našu pouku.

Premda biblijske upute vrijede u svim kulturama i vremenima, one su dane u određenoj kulturi i vremenu. Dok ih primjenjujemo, moramo uzeti u obzir naše vrijeme i mjesto. Određeni oblici ponašanja ili postupci koji su imali konkretno značenje u prvom stoljeću, danas možda zahtijevaju drugi oblik izražavanja s istim značenjem (npr. pozdravljanje svetim cjelovom, Rim 16,16).

Biblija često u kontekstu nekog ulomka daje pokazatelje po kojima ćemo znati kada valja potražiti načelo i naći drugi način djelovanja tog istog načela. Na primjer, upute za robove i njihove gospodare (Ef 6,5-9) danas više ne vrijede jer ropstvo ne postoji. Obrezanje, kao znak pripadnosti židovskoj zajednici, nadomjestilo je u kršćanskoj Crkvi krštenje. U ovim je slučajevima promijenjena forma, a ne značenje.

Osim toga, Sveto pismo jasno pokazuje da su neke forme usko povezane s njihovim značenjem i ne mogu se nadomjestiti prikladnom suvremenom formom. Na primjer subota kao dan odmora, podrijetlom od stvaranja, ne može se nadomjestiti nedjeljom; obred pranja nogu, koji se oslanja na Isusov izričiti primjer i zapovijed, nije moguće nadomjestiti nekim drugim načinom izražavanja poniznosti.

3. Personalizacija Pisma

Konačni je cilj tumačenja Svetoga pisma praktična primjena svakog ulomka na osobni život. Krist i novozavjetni apostoli često su ponavljali poruke Evanđelja sadržane u Svetome pismu da bi slušatelje i čitatelje doveli do spasenja i u prisniju osobnu zajednicu s Bogom.

Važno je da tumač za svaki ulomak postavi pitanja: Koja je poruka i cilj ovog ulomka za mene osobno? Kako ovaj ulomak djeluje na moj osobni duhovni život? Koja su obećanja upućena meni? Kakvu sliku daje o Isusu da bih Ga mogao slaviti? Koju pobjedu mogu izvojevati? Koji grijeh ili nedostatak trebam pobijediti? Koje praktične korake trebam poduzeti? Koju zapovijed mogu izvršiti iz zahvalnosti? Koja vremenski neograničena načela iz opisane situacije mogu primijeniti na sebe?

Prigodom izlaska Bog je odredio da svaki budući naraštaj Izraelaca smatra da je osobno izišao iz Egipta (Izl 13,8.9). Ovo načelo personalizacije ponovljeno je mnogo puta starozavjetnom Izraelu (Pnz 5,2-4; 6,10.21) i duhovnom Izraelu (Gal 3,29; Otk 15,1.2; 2 Kor 5,14.15.21; Rim 6,3-6; Ef 1,20; 2,6; Heb 4,3.16; 6,19; 10,19.20; 12,22-24). Na kraju trebam čitati i prihvatiti Pismo kao da sam ja bio sudionik silnih Božji spasiteljskih djela, kao da su Božje poruke upućene osobno meni – to je Božja živa i aktivna Riječ u mojoj duši.

IV. Povijest biblijske hermeneutike

A. Hermeneutika u samoj Bibliji

Povijest biblijske hermeneutike moramo započeti razmatranjem načina na koji sami biblijski pisci tumače starije dijelove Pisma. Vidjeli smo da kasniji starozavjetni pisci pozivaju Izrael da se vrati mjerilu Božjeg otkrivenja u Tori. Novozavjetni pisci u svojoj hermeneutici nisu vladili Stari zavjet iz konteksta, nego su, slijedeći Isusov primjer, starozavjetne ulomke promatrali u svjetlu njihovog šireg kanonskog konteksta. Tako su prikazali zdrav hermeneutički primjer koji treba slijediti.

B. Rana židovska biblijska hermeneutika

1. Egzegeza književnika prije 70. godine

U svojoj disertaciji David Instone Brewer analizirao je sve postojeće spise književnika koji su prethodili rabinskom razdoblju (do 70. godine). On zaključuje: "Prethodnici rabina prije 70. godine nisu tumačili Pisma izvan njihova konteksta, nisu u Pismu tražili drugo značenje osim vidljivoga i nisu mijenjali tekst da odgovara njihovom tumačenju, premda su sve to činili kasniji rabini." (Brewer, 1) Odnos ovih ranih književnika prema Svetome pismu može se sažeti u pet točaka: (1) Pismo je potpuno dosljedno sebi, (2) svaka je pojedinost značajna, (3) Pismo

se mora tumačiti u skladu s kontekstom, (4) u Pismu nema drugostupanjskih značenja i (5) postoji samo jedan vjerodostojan oblik hebrejskog teksta Pisma.

Da bi mogli vjerno tumačiti Pisma, tradicija ovih književnika razvila je pravila tumačenja koja su lijepo formulirana u sedam hermeneutičkih Hillelovih pravila (umro oko 10. godine). Niz ovih pravila primijenjen je u Novome zavjetu.

2. Kasnije rabinsko tumačenje

Kasnije su rabini, nakon 70. godine, nastavili s *pešat* ili "jasnim, doslovnim" tumačenjem Pisma, ali su ga počeli miješati sa *šôd* ili "tajnim, alegoričnim" pristupom. Trinaest pravila rabina Išmaela ben Eliše (prva polovica drugog stoljeća) dala su poticaj razvoju midraške metode (od *derûš*, "pretraženo") u tumačenju židovskog Halakaha (građanski i vjerski zakon). U ovu je metodu spadalo ukrašavanje teksta koje je odstupalo od njegovog jasnog značenja. Trideset dva pravila rabina Eliezera ben Yose (drugo stoljeće) uporabljena su u tumačenju *Hagade* (popularnih homilija). Ovim kasnijim pravilima dodana su tumačenja u kojima se ukrašavao biblijski tekst i odstupalo od njegovog jasnog značenja. Kasniji rabini nalazili su u običnom tekstu mnogostruko značenje: izravno značenje, nagovještaj koji je ukazivao na skriveno značenje, drugostupanjsku ili alegoričnu misao i mistično značenje skriveno u slovima.

3. Predaja izvanbiblijskih književnika – Kumran

Nisu se svi egzegeti prije 70. godine zadržavali na doslovnom značenju teksta. U esenskoj zajednici u Kumranu, vođa zajednice, Učitelj pravednosti, smatran je nadahnutim tumačem proroka; on je objašnjavao kako se "misteriji" proročkih ulomaka odnose na njegovu eshatološku zajednicu. Ova je karakteristična hermeneutika bila poznata kao *râz pēšer*, "tumačenje misterija". Prema dostupnim primjercima kumranskog *râz pēšera* bilo je tipično citirati neki biblijski ulomak nakon kojeg bi slijedile riječi "to znači" ili "njegov *pēšer*" i strogo poistovjećivanje esenske zajednice s biblijskim tekstom.

Putem atomističkog raščlanjivanja svake rečenice, riječi pa čak i dijela riječi u proročkim spisima, sve je bilo tumačeno kao da se odnosi na kumransku zajednicu. Smatralo se da su proroci napisali zagonetke ili kriptograme za doba eshatološkog ispunjenja za koje su kumranski suvremenici smatrali da je već u tijeku.

4. Predaja izvanbiblijskih pisaca – Filon Aleksandrijski

Židovski znanstvenik Filon (prvo stoljeće) popularizirao je alegorijski pristup Pismu. Njegov je rad bio zasnovan na Platonovom modelu stvarnosti u kojem je inferiorniji, prolazni osjetilni svijet bio odraz superiornijeg svijeta vječnih ideja. U svojem alegorijskom pristupu Pismu, kad god bi u nekom biblijskom tekstu bilo teškoća, on bi doslovni smisao zamijenio alegorijskim. Doslovni smisao je bio povijesna ljuštura koju je trebalo ukloniti da bi se doprlo do jezgre, sakrivenog duhovnog značenja.

Osnovna Filonova hermeneutička pretpostavka bila je da je *tumač* nadahnut kao i biblijski pisac. Stoga je tumač konačni arbitar alegorijskog značenja teksta. Ako se tekst ne uklapa u prevladavajući svjetonazor, tumač je dužan tekst reinterpreirati. Konačni autoritet nije Pismo, već tumačeva subjektivna i nadahnuta mašta.

C. Ranokršćanska hermeneutika

1. Rani kršćanski oci

Nekoliko je ranih crkvenih otaca poznato po uvođenju ili zauzimanju za posebne hermeneutičke metode. Krivovjerac Marcion doveo je do pojave hermeneutike koja se razvila tijekom prvih godina drugog stoljeća, odbacivši Stari zavjet kao Pismo koje je obvezatno za kršćane. Razvio je dualizam zakona-milosti, u kojem je Stari zavjet prikazivao sliku zakona, osvete, mržnje i srdžbe, dok je Novi zavjet prikazivao milost i ljubav. Ovaj je koncept primijenjen čak i na Novi zavjet: samo je Evanđelje po Luki smatrano pravim, dok su ostali dijelovi Novoga zavjeta bili odbačeni. Mnogi rani crkveni oci pisali su protiv Marcionovog krivovjerja.

Lionski biskup Irenej (oko 130.–200.) primijenio je u obrani pravovjerne kršćanske doktrine načelo “pravila vjere”. Njegovo pravilo vjere bilo je predaja sačuvana u crkvama. Tako je postao ocem autoritativne egzegeze. Konačno mjerilo više nije bilo samo Sveto pismo, već tumačenje Pisma od strane crkvenih autoriteta. Nekako u isto vrijeme Tertulijan (oko 160.–oko 240.) upotrijebio je tipologiju u obrani jedinstva Pisma, premda je njegov tipološki tekst ponekad bio samo alegorija.

2. Aleksandrijska hermeneutika

U aleksandrijskoj hermeneutičkoj školi, počevši s Klementom (umro 215.), Filonova alegorija je “krštena u Krista”. Klement je razvio pet osjetila Pisma: povijesno, doktrinarno, pro-ročko, filozofsko i mistično. Origen Aleksandrijski (185.–254.) tvrdio je da tekst Pisma ima tri značenja po uzoru na analogiju s trostrukom čovjekovom naravi: (1) tjelesno ili doslovno značenje koje je najmanje važno; (2) duševno ili moralno (etičko) značenje i (3) duhovno ili alegorijsko-mistično značenje, koje je najvažnije i dostupno samo najzrelijim tumačima. Prema ovom trostrukom gledištu, izgrađenom na Platonovom i Filonovom dualizmu, valjalo je ukloniti povijesnu ljusku da bi se prodrlo do alegorijske srži.

3. Antiohijska hermeneutika

Nasuprot aleksandrijskoj alegorijskoj školi, tumači u Antiohiji ustrajavali su na doslovnom, književno-povijesnom smislu Pisma. Zastupana od strane egzegeta kao što je bio Teodor iz Mopsuestije (umro 428.) i popularizirana od propovjednika Ivana Zlatoustog (347.–407.), antiohijska hermeneutika temeljila se na osnovnim pretpostavkama koja su iznesena u ovom članku. Njezina egzegeza zapravo je slijedila iste smjernice kojima su se služili biblijski pisci pri svojem tumačenju prije napisanih Pisama.

D. Srednjovjekovna hermeneutika

Na nesreću, antiohijsku je hermeneutiku nadvladao i na kraju službeno izbacio alegorijski pristup koji je popularizirala aleksandrijska škola. Ivan Kasijan (umro 425.) proširio je Origenova tri gledišta Pisma na četiri: (1) povijesno (doslovno značenje); (2) tropološko (moralno značenje, od *tropos* [način života]), (3) alegorijsko (mitološko ili kristološko) i (4) anagogijsko (eshatološko ili nebesko, od *anagō*, “dovesti do”). Punih je tisuću godina u Rimokatoličkoj cr-

kvi vladala *quadriga* ("četveropreg") alegorijske metode. Međutim, uvijek je bilo onih koji su, unatoč progonstvu, prihvaćali jedino autoritet Pisma u njegovom doslovnom i jasnom smislu.

E. Hermeneutika reformacije i povijesno-gramatička metoda

Za vrijeme reformacije u šesnaestom stoljeću tumači su odbacili alegorijsko tumačenje Pisma. Martin Luther je postupno napustio „vožnju četveropregom“ po Bibliji i pozvao na razumijevanje njegova jasna značenja. U svojim *Razgovorima za stolom* 5285 prisjeća se da je bio stručnjak u alegorizaciji Svetoga pisma, a sada je njegova najveća sposobnost bila "iznijeti doslovni, jednostavni smisao Pisma iz kojega dolazi sila, život, utjeha i uputa".

Luther je razvio četiri načela tumačenja Svetoga pisma. Prvo je bilo *sola Scriptura*, "samo Biblija", kao konačni autoritet iznad predaje i ljudske filozofije. Naravno, ovo biblijsko načelo nije izmislio Luther, već ga je snažno primijenio. *Sola Scriptura*, zajedno sa *sola fide* (samo vjerom) i *sola gratia* (samo milošću), postali su lozinka reformacije.

Lutherovo drugo hermeneutičko načelo bilo je "Pismo je svoj vlastiti tumač" (*Scriptura sui ipsius interpres*), koje također ima čvrst biblijski temelj. Luther je kao ključ tumačenja Svetoga pisma odbacio filozofiju kao i patrističko tumačenje i eklezijastičko naučavanje autoriteta.

Treće, Luther je također primijenio takozvano kristocentrično načelo. Njegova ključna fraza glasila je "što tjera Kristu" (*was Christum treibet*). Ono što je počelo kao hvalevrijedna misao da Pismo ukazuje, potiče i tjera Kristu, postalo je opasno kad je Luther zaključio da Kristu ne tjera cijelo Sveto pismo. To ga je navelo da neke dijelove Pisma počne smatrati manje važnima od drugih. Uz kristocentrično načelo postojalo je i četvrto: dualizam između slova i duha (Zakon i Evanđelje, djela i milost). Veliki dio Staroga zavjeta smatrao je slovom, a veliki dio Novoga duhom, premda u Novom zavjetu nije sve bilo Evanđelje niti je u Starome sve bilo Zakon. Oba ova posljednja načela niječu načelo potpunosti Pisma (*tota Scriptura*) i vode u subjektivizam. Na kraju ispada da mjerilom postaje tumačevo osobno iskustvo.

Svi ostali reformatori prihvatili su prva dva Lutherova načela, uključujući i Zwinglija, Calvina i anabaptiste. Ovi su reformatori dosljedno uzdizali Bibliju i samo Bibliju kao mjerilo istine i ustrajavali na tome da Pismo, umjesto predaje ili skolastičke filozofije, tumači Pismo.

Biblijska načela tumačenja koja su reformatori ponovno otkrili, kao i renesansni napredak tekstualne i povijesno-gramatičke analize (Erazmo i drugi), doveli su do čvrste protestantske hermeneutike koja je ostala do danas i postala poznata kao povijesno-gramatičko-književno-teološka metoda ili (ukratko) gramatičko-povijesna ili povijesno-biblijska metoda. Ova metoda imala je sposobne promicatelje od vremena reformacije, uključujući i egzegetske velikane devetnaestog stoljeća kao što su Ernst Hengstenberg i Franz Delitzsch. Danas se tom metodom služe konzervativni evangelički učenjaci.

F. Hermeneutika prosvjetiteljstva i povijesno-kritička metoda

1. Povijesni razvoj

U sedamnaestom stoljeću protestantsko tumačenje pretvorilo se u okamenjenu ortodoksnost uz isticanje preciznih formulacija ispravnih doktrina vjere. To je mnoge natjeralo da potraže slobodu od autoritarnosti Crkve koja je gušila. Neki su krenuli putem pijetizma ističući

duhovni život pojedinca, a mnogi drugi, neposredno nakon kopernikanske revolucije i borbe između znanosti i religije, odlučili su odbaciti svaki vanjski autoritet. Tako su uznapredovali empirizam, deizam i racionalizam.

Richard Simon (1638.–1712.), protestant koji je postao katolički svećenik, osnivač je biblijske kritike. U pokušaju da opovrgne protestantizam iznio je probleme kojima je slomio pouzdanje u autoritet Biblije. Primjenjujući načela nizozemskog filozofa Spinoze, Simon je odbacio Mojsijevo autorstvo Petoknjižja teorijom o dugom procesu redakcija i kompiliranja. Njegova knjiga, objavljena 1678. godine, bila je tako radikalna da ju je Katolička crkva stavila na listu zabranjenih knjiga.

U roku od samo nekoliko godina nakon pojave racionalizma, niz znanstvenika počeo je na Sveto pismo gledati kao na svaku drugu knjigu. Prosvjetiteljstvo je nastupilo s Johannom Semlerom (1725.–1791.) i njegovim djelom u četiri sveska, *Pokušaj slobodnog istraživanja kanona* (1771.–1775.). On je tvrdio da Biblija nije cijela nadahnuta i učinio je upitnim božanski autoritet kanona. Prema njemu Bibliju treba promatrati iz čisto povijesne perspektive i proučavati je kao svaki drugi stari dokument.

U desetljećima koja su slijedila, njemački su znanstvenici razvili pristup Svetom pismu “odozdo”, bez spominjanja njegovih božanskih atributa. Ovaj se pristup širio tijekom osamnaestog i devetnaestog stoljeća i postao poznat kao viša kritika ili povijesno-kritička metoda. Cilj ove metode bio je potvrditi istinitost biblijskih podataka služeći se načelima i postupcima koji se primjenjuju u proučavanju svjetovne povijesti.

2. Pretpostavke povijesne kritike

Osnovne pretpostavke povijesno-kritičke metode – načela kritike, analogije i povezanosti – iznio je 1913. Ernst Troeltsch. Najpoznatije načelo ove metode jest načelo kritike. Riječ “kritika” ovdje se rabi u smislu Descartove “metodološke sumnje” i odnosi se na autonomiju istraživača da saslušava i procjenjuje svjedočenje Svetoga pisma, da prosuđuje o istinitosti, dostatnosti i razumljivosti određenih tvrdnji u tekstu.

U tijesnoj vezi s načelom kritike jest načelo analogije, koje smatra da je sadašnje iskustvo kriterij za procjenjivanje događaja o kojima izvještava Sveto pismo budući da su, u načelu, svi događaji slični. Drugim riječima, tumač treba prosuditi ono što se zbilo u biblijska vremena na osnovi onoga što se događa danas; ako ne vidi da se danas zbiva određena pojava, ona se najvjerojatnije nije zbila ni tada. Budući da danas nema stvaranja ili sveopćeg potopa, najvjerojatnije se nisu dogodili ni u prošlosti. Isto je s čudima i uskrснуćem: moramo ih smatrati nepovijesnim.

Načelo povezanosti (korelacije) tvrdi da je povijest zatvoren sustav i da nema prostora za umiješanost nadnaravnog. Događaji su tako povezani da promjena u bilo kojoj pojavi neizbježno izaziva promjenu njezinog uzroka i posljedice. Stoga povijesno objašnjenje počiva na nizu prirodnih uzroka i posljedica. Time ne želimo reći da svi povijesni kritičari niječu postojanje Boga ili nadnaravnog. No gledano *metodološki*, u povijesnoj kritici nema mjesta za nadnaravno; znanstvenici koji se njome služe isključuju nadnaravno i traže prirodne uzroke i posljedice.

3. Metode povijesne kritike

Trijumf povijesne kritike osigurao je krajem devetnaestog stoljeća utjecajnim djelima Julius Wellhausen (1844.–1918.), koji je popularizirao povijesno-kritičku metodu poznatu kao kritika izvora. U dvadesetom stoljeću razvijene su druge metode: kritika oblika, kritika redakcije, tradicionalna povijest i, u najnovije vrijeme, kritika kanona. Svaka od ovih metoda zahtijeva našu kratku pozornost.

Kritika izvora nastoji rekonstruirati i analizirati hipotetične književne izvore koji su osnova biblijskoga teksta. Wellhausen je popularizirao ovu metodu na Petoknjižju, poznatu kao hipoteza nove dokumentacije. Prema njoj Mojsije nije pisac Petoknjižja kako tvrdi Pismo (Iv 1,45), nego je nastalo povezivanjem četiriju kasnijih dokumenata ili izvora: (1) jahvističkog (J) koji se služi imenom Jahve, napisanog u južnom, judejskom kraljevstvu oko 880. pr. Kr.; (2) elohističkog (E) koji se služi božanskim imenom Elohim, napisanog u sjevernom, izraelskom kraljevstvu oko 770. pr. Kr.; (3) deuteronomističkog (D), napisanog u Jošijino vrijeme, 621. pr. Kr. i (4) svećeničkog (P) koji je počeo nastajati u vrijeme babilonskog izgnanstva i trajao je sve do konačne redakcije (prikupljanja i uređivanja) oko 450. pr. Kr. Ova je hipoteza potpuno promijenila sliku povijesti Izraela.

Kritiku izvora Petoknjižja potkrijepilo je nekoliko pretpostavki: sumnjičavost prema povijesnoj utemeljenosti zapisanih naracija, evolucionistički model razvitka Izraela od primitivnih do naprednih oblika, odbacivanje nadnaravne aktivnosti u tom evolucijskom razvitku i pretpostavka da su izvori bili ljudski proizvod životne sredine (*Sitz im Leben*) društvene zajednice koja ih je proizvela.

Kritičari izvora služili su se različitim unutarnjim argumentima da dokažu višestrukost izvora u Petoknjižju: uporabom različitih božanskih imena, varijacijama u jeziku i stilu, navodnim proturječjima i anakronizmima, kao i navodnim udvostručavanjima i ponavljanjima. Konzervativni stručnjaci detaljno su analizirali sve ove argumente i ustanovili da nisu uvjerljivi. Danas se ni kritičari ne slažu u mnogim aspektima dokumentarne hipoteze koja, unatoč ljuljanju svojih temelja, još uvijek nije napuštena.

Iste te pretpostavke koje potkrepljuju kritiku izvora Petoknjižja – uz dodatno nijekanje proćanstava – dovele su do hipotetičke konstrukcije izvora drugih mjesta u Svetome pismu. Na primjer, Izaija je podijeljen u tri glavna izvora (Izaija iz Jeruzalema [1–39. poglavlja], deuterio-Izaija [40–55] i trito-Izaija [56–66]), a Zaharija u dva dijela (1.–8. i 9.–14. poglavlja). I ovdje je istraživanje onih koji prihvaćaju tvrdnju Svetoga pisma o autorstvu pokazala da su argumenti kritičara izvora slabo utemeljeni.

Novozavjetna kritika izvora uglavnom se usmjerila na “sinoptičko pitanje” – pitanje mogućih izvora na kojima se temelje prva tri evanđelja i njihov međusobni odnos. Za sinoptičko pitanje predloženo je više suvremenih rješenja. Griesbachova hipoteza, razvijena krajem osamnaestog stoljeća, pretpostavlja prioritet Mateja; Luka rabi Mateja kao izvor, a Marko Mateja i Luku. Lachmannova hipoteza, razvijena 1835. godine, daje prioritet Marku, a slijedi Matej pa onda Luka. Ova je hipoteza nekoliko godina poslije modificirana uključivanjem i dva apostolska izvora: Marka i Logiu (također nazvanu “Q”, što označava *Quelle*).

Hipoteza o dva izvora s različitim modifikacijama, još uvijek je najrasprostranjenija teorija kritike izvora, premda je protiv nje u drugom dijelu dvadesetog stoljeća bilo brojnih reakcija.

Poslije nastaje hipoteza o četiri izvora (B. H. Streeter, 1924. godine, koji Marku i Q-u dodaje još izvor L [isključivo Lukinu građu], i izvor M [građu koja pripada samo Mateju], različite hipoteze o mnogostrukim izvorima te hipoteza o aramejskim izvorima.

Nedavno je Eta Linnemann, poznata znanstvenica Bultmannove škole koja je postala evangelikom, dokumentirano odbacila sva nastojanja kritike izvora evanđelja. Ona tvrdi da zapravo uopće nema sinoptičkog problema, da se nijedno evanđelje ne oslanja na drugo, nego se sva pozivaju izravno na one koji su čuli i vidjeli Isusove riječi i djela (185,186).

Dvadesetih godina dvadesetog stoljeća razvio se još jedan oblik povijesno-kritičke metode: kritika oblika (njemački: *Formgeschichte*, doslovno "povijest oblika"). Ovaj kritički postupak, koji je Hermann Gunkel (1862.–1932.) primijenio u Starom, a Rudolf Bultmann u Novome zavjetu, zadržao je mnoge naturalističke pretpostavke koje su rabljene u kritici izvora, ali su usmjerene na fazu usmene predaje koja stoji iza pisanih izvora. Kritičari oblika smatraju da je biblijska građa nastala na sličan način kao bilo koja narodna književnost u naše doba, pa su tako prihvatili osnovna načela svjetovnih kritičara oblika kao što su braća Grimm, koja su proučavala njemačke bajke.

Gradeći na pretpostavkama kritike izvora, kritičari oblika smatraju da je društvena zajednica (u svojoj životnoj sredini) dale oblik i sadržaj kršćanskim predajama i da se ta građa razvija iz kratkih i jednostavnih oblika u duže i složenije predaje. Specifična zadaća kritičara oblika bila je analizirati različite oblike ili žanrove biblijske literature (na primjer različiti književni oblici u Psalmima), podijeliti ih u njihove pretpostavljene izvorne male usmene cjeline, a onda hipotetički rekonstruirati životnu sredinu iz koje su ovi oblici potekli.

U ovom procesu rekonstrukcije kritičari oblika često uopće ne obraćaju pozornost na jasne izjave Svetoga pisma o životnom okruženju koje stoji u pozadini građe. Na primjer, smatraju da su naslovi nad psalmima dodani mnogo kasnije i stoga povijesno nepouzdana.

Ni kritičari ranih izvora ni kritičari oblika u prvom dijelu dvadesetog stoljeća nisu obraćali pozornost na ulogu redaktora ili urednika, koji su postojeću građu sabrali u konačni kanonski oblik, već su ih smatrali sastavljačima koji su na materijalu ostavili mali ili nikakav pečat. No to se promijenilo sredinom dvadesetog stoljeća pojavom novog postupka u povijesnoj kritici: kritike redakcije (njemački: *Redaktionsgeschichte*, doslovno "povijest redakcije").

Tri su novozavjetna znanstvenika inicirala kritiku redakcije u svojem ispitivanju sinoptičkih evanđelja: G. Bornkamm (1948., Matej), Hans Conzelmann (1954., Luka) i W. Marxsen (1956., Marko). Pozornost su usmjerili na evanđeliste smatrajući ih izgrađenim teolozima. Cilj kritičara redakcije bio je otkriti i opisati jedinstvenu životnu sredinu (socijalnu i teološku motivaciju) biblijskih redaktora/pisaca, koja ih je potaknula da oblikuju, prilagode ili čak stvore građu za djelo koje su napisali. Osnovna pretpostavka ovog pristupa jest da je svaki biblijski pisac imao jedinstvenu teologiju i životnu sredinu koja se razlikovala od drugih pa stoga može proturječiti svojim izvorima kao i drugim redaktorima. Ovaj postupak nastoji razbiti jedinstvo Svetoga pisma; prema njemu ono sadrži ne jednu, već mnoštvo različitih, često proturječnih teologija.

Četvrti postupak u povijesnoj kritici nazvan je povijest predaje (njemački: *Traditionsgeschichte*). Začetnik joj je Gerhard von Rad koji ju je tijekom 1930-ih primijenio na Starom zavjetu. Ovaj je postupak izgrađen na kritici izvora i oblika, s namjerom da pronađe povijesne

faze predaje prije zapisivanja, kako je prelazila od usta do usta s jednog naraštaja na drugi do konačnog pisanog oblika. Kad je postala popularna kritika redakcije, povijest predaje počela je obuhvaćati čitavu povijest predaje, od usmene, preko pisanih izvora do konačnog oblikovanja od strane kreativnog redaktora. Osnovna teza ovoga pristupa jest da je svaka nova generacija tumačenjem preoblikovala građu.

Nedavni postupak povijesno-kritičke metode, nazvan kritika kanona, logični je zaključak pokušaja hipotetične rekonstrukcije povijesnog razvoja biblijskog teksta. Uveden od strane Jamesa Sandersa 1970-ih i 1980-ih godina, ovaj se pristup nadograđuje na prethodne, ali se posebno usmjerava na životnu sredinu (društvene i teološke snage) u sinagogi i crkvi, koja je odredila koji će dokumenti biti uvršteni u kanonske. Kao i kod drugih povijesno-kritičkih postupaka, teza ovog pristupa jest da se proces – u ovom slučaju kanonizacija – može objasniti ljudskim silama ovoga svijeta ne oslanjajući se na vodstvo nadnaravnog Boga.

4. Drugi kritički pristupi

Nedavno je došlo do pomaka u kritičkim biblijskim studijama prema novim literarno-kritičkim hermeneutičkim metodama. Ove metode obično ne niječu rezultate povijesne kritike niti napuštaju središnje načelo kritike. Umjesto toga isključuju povijesna pitanja vezana uz povijesni razvoj biblijskog teksta i koncentriraju se na njegov konačni kanonski oblik.

Mnoge od tih književno-kritičkih hermeneutičkih metoda usmjerene su na konačni oblik biblijskog teksta kao umjetničkog književnog djela. U to se ubrajaju takvi preklapajući postupci kao što su retorička kritika (James Muilenberg), nova književna kritika (Robert Alter), pozorno čitanje (Meir Weiss) i narativna kritika. Svima njima je zajednička briga za tekst kao dovršeno umjetničko djelo. Književno kreiranje Biblije obično se odvaja od povijesti i smatra se djelom mašte ili mitom, sa svojim vlastitim “autonomnim imaginativnim svemirom” i “oponašanjem stvarnosti”. Naglašavaju se različiti književni običaji koje je pisac svjesno ili nesvjesno koristio.

Druga sinkrona metoda (koja se bavi konačnim oblikom teksta) jest strukturalizam. Biblijski strukturalizam temelji se na suvremenoj lingvističkoj teoriji Claude Lévi-Straussa i u Sjedinjenim Američkim Državama ga razvijaju stručnjaci kao što je Daniel Patte. Njegov je glavni cilj “dešifriranje” teksta kako bi se otkrile podsvjesne “dubinske strukture” svojstvene jeziku. U ovoj je metodi božanski apsolut zamijenjen apsolutom odozdo, dubinskim jezičnim strukturama. Srodna književna metoda je semiotika ili “teorija znakova” koju su razvili Ferdinand de Saussure i Charles S. Peirce. Ona je usmjerena na lingvističke kodove koji čine okvir u kojem je dana poruka teksta (slično notnom crtovlju na koje se mogu upisati određene note). Najveća pozornost u ovim metodama pridaje se slojevima jezičnih struktura ili sustavu znakova na kojima počiva poruka.

Niz drugih pristupa u istraživanju Svetoga pisma zadržava kritičke teze povijesno-kritičke metode, ali su usmjereni na ciljeve koji se razlikuju od hipotetičkog konstruiranja povijesnog razvoja biblijskog teksta. Neki od ovih pristupa temelje se na novim trendovima spomenutim u prethodnim ulomcima. Značajniji su filozofska hermeneutika (Gadamerova metakritička hermeneutička teorija i Ricoeurova hermeneutika sumnje i prisjećanja); hermeneutika društveno-kritičke teorije uključujući sociološku kritiku (Gottwald), hermeneutika teologije oslobođenja

(Gutierrez) i feministička hermeneutika (Trible); kritika čitateljeve reakcije (McKnight) i dekonstrukcionizam (Derrida).

Svi ovi pristupi teže nekome vanjskom mjerilu – bila to filozofija, sociologija, marksistička politička teorija, feminizam, postmodernistički pluralizam ili subjektivizam čitatelja – koji nam namjere načelo *sola Scriptura* i relativizira Sveto pismo. Više nema objektivnog, normativnog značenja Svetoga pisma; umjesto toga postoji feministički tekst, crnački tekst, azijski tekst ili luteranski tekst. Smatra se da svi oni imaju svoju vrijednost kad se čitateljev horizont spaja s horizontom biblijskog teksta.

G. Usporedba dviju hermeneutičkih metoda

Dvije glavne hermeneutičke metode – povijesno-kritičku i povijesno-gramatičku ili povijesno-biblijsku – moguće je shematski usporediti pomoću sljedeće tablice. Priznajemo da se neki znanstvenici, nezadovoljni objema metodama, pokušavaju kretati između jedne i druge.

Povijesno-kritička metoda

A. Definicija: Pokušaj da se na temelju načela i postupaka koji se primjenjuju u svjetovnoj povijesti provjeri istinitost i razumijevanje značenja biblijskih podataka.

B. Cilj: Doći do konkretnog značenja Svetoga pisma, otkriti nakanu pisca kako su je razumjeli njegovi suvremenici.

C. Osnovne pretpostavke

1. Svjetovno pravilo: Načela i postupci primijenjeni u svjetovnoj povijesti vanjski su oblik i ispravna metoda za ocjenjivanje istinitosti biblijskih podataka i tumačenje njihova značenja.

2. Načelo kritike (metodološka sumnja): Autonomni istražitelj može ispitati i ocijeniti ne obazirući se na određene objave biblijskog teksta.

3. Načelo analogije: Sadašnje iskustvo kriterij je za ocjenjivanje vjerojatnosti zbivanja biblijskog događaja, budući da su u načelu svi događaji slični.

4. Načelo povezanosti (korelacije ili uzrokovanosti): Zatvoreni sustav uzroka i posljedica ne ostavlja prostora nadnaravnoj umiješanosti Boga u povijest.

5. Nejedinstvo Svetoga pisma: Budući da je u njegovom nastanku sudjelovalo mnogo autora ili redaktora, da bi se došlo do jedinstvenog biblijskog nauka, Pismo se ne može uspoređivati s Pismom.

6. Narav Svetoga pisma “uvjetovana vremenom” ili “uvjetovana kulturom”. Za nastanak Svetoga pisma *odgovoran* je povijesni kontekst.

7. Biblija sadrži Božju riječ, ali nije isto što i ona: U Svetome pismu treba razlikovati i odvojiti ljudske od božanskih elemenata.

D. Osnovni hermeneutički postupci

1. Književna kritika (izvori): Pokušaj da se hipotetički rekonstruira i razumije proces književnog razvoja koji je doveo do današnjeg oblika teksta, utemeljen na pretpostavci da je Sveto pismo proizvod životne sredine (često nasuprot jasnim izjavama Pisma o podrijetlu i naravi izvora).

2. **Kritika oblika:** Pokušaj da se hipotetički rekonstruira pretknjiževni (usmeni) oblik koji stoji iza različitih književnih oblika, zasnovan na pretpostavci da biblijski tekst ima usmenu prapovijest kao bilo koja narodna književnost i da potječe iz predaja koje su oblikovane prema zakonima narodnih predaja.
3. **Kritika redakcije:** Pokušaj da se otkrije i opiše životna sredina, sociološka i teološka motivacija po kojoj je redaktor birao, prilagođavao, prepravljao, uređivao, mijenjao ili dodavao predaje koje su bile prikladne za njegovu vlastitu životnu sredinu, sukladno njegovim vlastitim teološkim razmišljanjima; svaki je redaktor imao svoju jedinstvenu teologiju i životnu sredinu koja se razlikovala (a često i suprotstavljala) njegovim izvorima i drugim redaktorima.
4. **Povijest predaje:** Pokušaj da se ustanovi povijest predaje iz faze u fazu, kako je iz naraštaja u naraštaj prelazila od usta do usta do konačnog pisanog oblika; zasnovana na pretpostavci da je svaki naraštaj tumačenjem preoblikovao materijal.
5. **Kritika kanona:** Pokušaj rekonstrukcije životne sredine (socioloških i teoloških snaga) u sinagogi i prvoj Crkvi koji su odredili sadašnji oblik i sadržaj biblijskog kanona; uz pretpostavku da ljudske snage mogu objasniti proces kanonizacije.

Povijesno-biblijska metoda

- A. **Definicija:** Pokušaj razumijevanja značenja biblijskih podataka uporabom metodoloških elemenata koji potječu iz samoga Svetog pisma.
- B. **Cilj:** Doći do ispravnog značenja Svetoga pisma, koje je Bog namjeravao prenijeti, bez obzira na to jesu li to pisac ili njegovi suvremenici u potpunosti znali ili nisu (1 Pt 1,10-12).
- C. **Osnovne pretpostavke**
 1. **Sola Scriptura:** Autoritet i jedinstvo Pisma je toliko da je Sveto pismo konačno mjerilo u odnosu na sadržaj i metodu tumačenja (Iz 8,20).
 2. **Biblija je konačni autoritet** i ne podliježe kritici: biblijske podatke treba prihvatiti takve kakvi jesu i ne podvrgavati ih nekom vanjskom mjerilu da bi se odredila njihova istinitost, dostatnost, vjerodostojnost i razumljivost (Iz 66,2).
 3. **Umjesto nametnutog načela analogije** daje se mjesta jedinstvenoj Božjoj aktivnosti opisanoj u Svetome pismu i u procesu oblikovanja Pisma (2 Pt 1,19-21).
 4. **Umjesto načela povezanosti (ili prirodnog uzroka i posljedica)** daje se mjesta božanskoj umiješanosti u povijest kako je opisana u Svetome pismu (Heb 1,1,2).
 5. **Jedinstvo Svetoga pisma:** Budući da je nad mnogim piscima bdio jedan božanski Autor, da bi se došlo do biblijske doktrine, Pismo se može uspoređivati s Pismom (Lk 24,17; 1 Kor 2,13).
 6. **Vječna narav Pisma:** Bog govori preko proroka određenoj kulturi, ali poruka kao vječna istina nadilazi kulturno okruženje (Iv 10,35).
 7. **Biblija je isto što i Božja riječ;** božanski i ljudski čimbenik u Svetome pismu ne može se razlikovati ni odvojiti (2 Tim 3,16.17).
- D. **Osnovni hermeneutički postupci**
 1. **Književna analiza:** Istraživanje književnih karakteristika biblijskog predloška u njegovom kanonskom obliku, prihvaćanje dijelova Pisma kao cjeline ako su tako prikazani

i prihvaćanje određenih biblijskih izjava o podrijetlu i naravi biblijskog predloška.

2. **Analiza oblika:** Pokušaj opisivanja i klasificiranja različitih književnih vrsta koje u Pismu postoje u kanonskom obliku, i prihvaćanje životne sredine kakva je naznačena u biblijskim podacima za pojedini oblik.
3. **Teološka analiza biblijskih knjiga:** Proučavanje teologije pojedinog biblijskog pisca (prema sposobnosti njegovog razuma i mogućnosti razumijevanja) u okviru cijelog Svetoga pisma, pri čemu se dopušta da Biblija bude svoj vlastiti tumač i da različite teološke poruke budu u uzajamnom skladu.
4. **Dijakronička (tematska) analiza:** Pokušaj da se kronološki ustanovi razvoj različitih tema i motiva u Bibliji u njezinom kanonskom obliku; utemeljena na biblijskom stajalištu da Bog daje dodatno (progresivno) otkrivenje mlađim naraštajima, koje je, međutim, u savršenom skladu sa svim prijašnjim otkrivenjima.
5. **Povijest kanona:** Istraživanje procesa kanonizacije Svetoga pisma, uz pretpostavku da su kriteriji za kanonizaciju svojstveni biblijskoj građi nadahnutoj od Boga i da je Sveti Duh vodio židovske i kršćanske zajednice da kanonskima priznaju knjige koje su sačuvale svjedočanstvo biblijskih pisaca.

Zamijetimo razlike u definiciji, ciljevima i temeljnim pretpostavkama. Prva pretpostavka povijesno-kritičke metode („svjetovno mjerilo“) otkriva temeljno usmjerenje metode: ljudski je razum konačni kriterij istine. Pretpostavke pod brojevima 2 do 4 ukazuju na prijelomna načela na koja se oslanja ova metoda (vidi Troeltschevu klasičnu formulaciju). Posljednje tri pokazuju da ova metoda vodi umanjenju jedinstva, svestremenosti i potpunog autoriteta Pisma.

Utemeljen na biblijskim podacima, povijesno-biblijski pristup hermeneutici odbacuje sve ove pretpostavke. U odnosu na načelo kritike, poznati njemački znanstvenik koji je raskinuo s povijesno-kritičkom metodom, Gerhard Maier, piše: „*Kritička* metoda ne može uspjeti zato što sadrži unutarnju suprotnost. Suodnos ili kontrapunkt otkrivenju nije kritika, već poslušnost; nije ispravljanje – čak ni na osnovi djelomice priznatog i primijenjenog otkrivenja, već spremnost da budemo ispravljeni.“

Obje metode analiziraju povijesni kontekst, književne značajke, književnu vrstu, teologiju pisca, razvoj tema i proces kanonizacije. Ali povijesno-biblijska metoda odbacuje načelo kritike; ona *analizira*, ali ne *kritizira* Bibliju; ona prihvaća tekst Svetoga pisma takav kakav jest kao istiniti i odbija primijeniti trostruki proces seciranja, nagađanja i hipotetične rekonstrukcije koji je osnova povijesno-kritičke analize.

Neki evangelički učenjaci u proteklih su nekoliko desetljeća pokušali učiniti prihvatljivom povijesno-kritičku metodu uklanjanjem njezinih predrasuda prema nadnaravnom. Međutim, ovo nije moguće jer su pretpostavke i metoda nerazdvojivo isprepleteni. Osnova povijesno-kritičke metode je svjetovna povijest kao znanost, koja upravo po naravi svoje *metodologije* isključuje nadnaravno i traži prirodne uzroke povijesnih događaja.

Za povijesno-kritičku metodu središnje je načelo kritike, prema kojemu se ništa ne prihvaća takvim kakvo jest, već se sve mora potvrditi ili ispraviti preispitivanjem dokaza. Stoga u odnosu na Bibliju tumač određuje konačnu istinu; razum i iskustvo konačna su provjera autentičnosti predloška. Dokle god zadržavamo ovo osnovno načelo, ne možemo izbjeći opasnosti

povijesno-kritičke metode, pa ni ako prihvatimo čimbenik nadnaravnoga. A ako uklonimo načelo kritike, povijesno-kritička metoda prestaje biti onim što jest. Prisutnost ili odsutnost temeljnog načela kritike lakmusov je test treba li ili ne treba primijeniti kritičku metodologiju.

Oni koji slijede povijesno-biblijsku metodu, primjenjuju u proučavanju slična *pomagala* kao i u povijesnoj kritici. Pomno pristupaju povijesnim, književnim i lingvističkim, gramatičko-sintaktičkim i teološkim pojedinostima, kako je opisano u ovom članku. No dok se za *analizu* biblijskog teksta u oštrenju različitih pomagala za proučavanje služe mogućnostima koje je osigurala povijesno-kritička metoda, stalno vode računa o tome da ne primijene *kritiku* kao suca Riječi.

H. Biblijski utemeljena hermeneutika u adventnom pokretu

William Miller razvio je jednostavan niz pravila za tumačenje Biblije. Ona su navedena u uvodu njegovog djela *Dokaz iz Pisma i povijesti o drugom Kristovom dolasku oko 1843. godine* (vidi Damsteegt, 299; Hyde, 112). Možemo ih sažeti ovako:

1. Sve je Pismo potrebno i onaj koji vjeruje, može ga razumjeti marljivim proučavanjem.
2. Sveto pismo mora biti svoj vlastiti tumač.
3. Da bismo razumjeli neku doktrinu, moramo prikupiti sve biblijske tekstove o tom predmetu.
4. Bog je stvari otkrio putem viđenja, slika i u usporedbama; moramo ih proučavati zajedno budući da jedno proroštvo nadopunjuje drugo. Riječ treba razumjeti doslovno ako ima smisla; u protivnom iz drugih ulomaka treba otkriti njezino slikovito značenje.
5. Povijesni događaj je ispunjenje proročanstva samo kad mu odgovara u svim pojedinostima.

Sva se ova hermeneutička načela temelje na povijesno-gramatičkoj metodi tumačenja koju su zastupali reformatori. Prvi adventistički pioniri primjenjivali su ova načela. Ellen White je 1884. pisala: „Oni koji su uključeni u naviještanje vijesti trećeg anđela, istražuju Pisma po istome planu koji je prihvatio otac Miller.“ (RH, 25. studenoga 1884.)

Spisi Ellen White snažno podupiru sve osnovne pretpostavke i posebne smjernice za tumačenje Svetoga pisma koje zastupa povijesno-gramatička metoda i koje su iznesene u ovome članku. (Vidi izabrane citate u V. dijelu.)

Ona je također pokazala veliku osjetljivost za bitne tvorbene elemente i opasnosti koje krije povijesno-kritička metoda, u ono doba poznata kao „viša kritika“: „Djelo više kritike u seciranju, nagađanju i rekonstrukciji razara vjeru u Bibliju kao božansku objavu. Ono oduzima Božjoj riječi snagu da upravlja, uzdiže i nadahnjuje živote ljudi.“ (AA 474)

Premda je većina adventističkih učenjaka bila privržena povijesno-gramatičkoj (povijesno-biblijskoj) metodi, nakon 1950. neki su glasovi u adventizmu zastupali priklanjanje prilagođenoj povijesno-kritičkoj metodi koja prihvaća nadnaravno, ali uz to zadržava načelo kritike. Na godišnjem zasjedanju Crkve adventista sedmoga dana 1986. glasovanjem je prihvaćen izvještaj Odbora za metode proučavanja Biblije, koji odbacuje povijesno-kritičku metodu. Prema izvještaju, „čak je i prilagođena uporaba ove metode koja zadržava načelo kritike, a koja Bibliju podređuje ljudskom razumu, za adventiste neprihvatljiva.“ (AR, 22. siječnja 1987.)

Crkva adventista sedmoga dana potvrđuje hermeneutiku biblijskih pisaca, Antiohije i reformacije. Ona odbacuje alegorijsku metodu Aleksandrije i srednjovjekovnog katoličanstva i povijesno-kritičku metodu racionalističkog prosvjetiteljskog doba i njezine kasnije izdanke.

Tako adventisti zadržavaju povijesnu hermeneutiku proroštva reformatora, koju je danas napustio gotovo čitav kršćanski svijet.

Adventisti sedmoga dana hermeneutički su baštinici reformacije. I kao što su to činili radikalni reformatori u šesnaestom stoljeću, oni se stalno „vraćaju korijenima“, sve svoje pretpostavke, načela tumačenja, svoju vjeru i život temelje na apsolutnom autoritetu Božje nepogrešive riječi.

V. Literatura

- Alter, Robert. *The Art of Biblical Narrative*. New York, Basic, 1981.
- Alter, Robert. *The Art of Biblical Poetry*. New York, Basic, 1985.
- Bailey, James L. *Literary Forms in the New Testament*. Louisville, Westminster/John Knox, 1992.
- Barrett, C. K., urednik. *The New Testament Background: Selected Documents*. Prepravljeno izdanje. San Francisco, Harper and Row, 1995.
- Brewer, David I. *Techniques and Assumptions in Jewish Exegesis Before 70 CE*. Tübingen, J. C. B. Mohr, 1992.
- Brown, Colin, urednik. *New International Dictionary of the New Testament Theology*, 4 sveska. Grand Rapids, Zondervan, 1975.–1978.
- Bruce, F. F. *The New Testament Documents: Are They Reliable?* Prepravljeno izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1960.
- Damsteegt, P. Gerald. *Foundations of the Seventh-day Adventist Message and Mission*. Berrien Springs, Andrews University Press, 1988.
- Davidson, Richard M. “Sanctuary Typology” u *Symposium on Revelation – Book 1*. Urednik Frank B. Holbrook, sv. 6. Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1992., str. 99-130.
- Dyrness, William, *Themes in Old Testament Theology*. Downers Grove, Ill., InterVarsity, 1979.
- Fee, Gordon D. *The New Testament Exegesis: A Handbook for Students and Pastors*. Philadelphia, Westminster, 1983.
- Ferguson, Everett. *Background of Early Christianity*. Grand Rapids, Eerdmans, 1987.
- Grant, R. M. *A Short History of the Interpretation of the Bible*. Drugo izdanje. Philadelphia, Fortress, 1984.
- Greenlee, J. H. “Text and Manuscripts of the New Testament”, *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*. Urednik Marril C. Tenney. Grand Rapids, Zondervan, 1975. Sv. 4, str. 697-713.
- Gugliotto, Lee. *Handbook for Bible Study*. Hagerstown, Md., Review and Herald, 1995.
- Guthrie, Donald. *New Testament Theology*. Downers Grove, Ill., InterVarsity Press, 1981.
- Harris, R. Laird, Gleason L. Archer i Bruce K. Waltke, urednici. *Theological Workbook of the Old Testament*, 2 sveska. Chicago, Moody, 1981.

- Hasel, Gerhard F. *Biblical Interpretation Today*. Washington, D.C., Biblical Research Institute, 1985.
- Hasel, Gerhard F. *Old Testament Theology: Basis Issues in the Current Debate*. Treće izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1982.
- Holbrook, Frank B., urednik. *The Seventy Weeks, Leviticus, and the Nature of Prophecy*. Daniel and Revelation Committee Series, sv. 3. Washington, D.C., Biblical Research Institute, 1979.
- Kaiser, Walter C., junior. *Toward an Exegetical Theology*. Grand Rapids, Baker, 1981.
- Kaiser, Walter C. *The Uses of the Old Testament in the New*. Chicago, Moody, 1985.
- Ladd, George Eldon. *A Theology of the New Testament*. Prepravljeno izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1993.
- LaRondelle, Hans K. *The Israel of God in Prophecy: Principles of Prophetic Interpretation*. Andrews University Monographs. Berrien Springs, Andrews University Press, 1983.
- Linnemann, Eta. *Historical Criticism of the Bible: Methodology or Ideology? Reflections of a Bultmannian Turned Evangelical*. Prijevod R. W. Yarbrougha. Grand Rapids, Baker, 1990.
- Maier, Gerhard. *Biblical Hermeneutics*. Wheaton, Crossway, 1994.
- Maier, Gerhard. *The End of the Historical-Critical Method*. Prijevod E. W. Leverenz i R. F. Norden. St. Louis, Concordia, 1977.
- Nichol, F. D., urednik. *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*, 7 svezaka. Washington, D.C., Review and Herald, 1953.-1957; prepravljeno izdanje 1976.-1980.
- Osborne, Grant R. *The Hermeneutical Spiral: A Comprehensive Introduction to Biblical Interpretation*. Downers Grove, InterVarsity, 1991.
- Paulien, Jon. "Interpreting Revelation's Symbols", u *Symposium on Revelation – Book 1*. Urednik Frank B. Holbrook. Daniel and Revelation Committee Series, sv. 6. Silver Springs, Md., Biblical Research Institute, 1992., str. 73-97.
- Petersen, D. L. i K. H. Richards. *Interpreting Hebrew Poetry*, Philadelphia, Fortress, 1992.
- Pritchard, J. B., urednik. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Treće izdanje, Princeton University Press, 1969.
- Reid, George. "Another Look at Adventist Hermeneutics." *Journal of the Adventist Theological Society*, sv. 2 (proljeće 1991.), str. 69-76.
- Ryken, L. *Words of Delight: A Literary Introduction to the Bible*. Drugo izdanje. Grand Rapids, Baker, 1992.
- . *Words of Life: A Literary Introduction to the New Testament*. Grand Rapids, Baker, 1987.

Shea, William H. *Selected Studies on Prophetic Interpretation*. Daniel and Revelation Committee Series, sv. 1., Washington, D. C., Review and Herald, Biblical Research Institute, 1982.

Stuart, Douglas. *Old Testament Exegesis: A Primer for Students and Pastors*. Drugo izdanje, prepravljeno i prošireno. Philadelphia, Westminster, 1984.

Thiele, Edwin R. *A Chronology of the Hebrew Kings*. Treće izdanje. Grand Rapids, Zondervan, 1983.

SUMMARY

Biblical Interpretation

God has revealed Himself and His will to His prophets in specific statements of truth, and through His Spirit He has inspired the biblical writers to record the divine revelation as the trustworthy and authoritative Word of God. The Spirit also illuminates the minds of those who seek to understand and interpret the divine revelation.

The need for interpreting Scripture arises because of the finite human mind in contrast with the infinite God who reveals Himself, and because of the darkening of the human mind through sin. The necessity for the interpretative process is further mandated by our separation in time, distance, language, and culture from the scriptural autographs.

The study of the basic principles and procedures for faithfully and accurately interpreting Scripture is called biblical hermeneutics. The task of this discipline is to understand what the human writers and the divine Author of Scripture intended to communicate and also how to communicate and apply the biblical message to modern humanity.

The final goal of interpreting Scripture is to make practical application of each passage to one's individual life. The interpreter must seek to understand how each passage applies personally. The Scriptures should ultimately be read and accepted as if personally addressed to the interpreter. They are God's living and active Word for the soul.

This article first presents foundational principles and specific guidelines for biblical interpretation, followed by a brief history of biblical hermeneutics.

Key words: *Bible; Hermeneutics; Interpretation*

Izvornik: Richard M. Davidson. „Biblical Interpretation.“ U *Handbook of Seventh-day Adventist Theology*. Urednik, Raoul Dederen. Hagerstown, MD.: Review and Herald, 2000. Str. 58-104.

Prijevod: *Milan Šušljic*

